

RANOSREDNJOVJEKOVNA NEKROPOLA NA
»RAZBOJINAMA« U SELU KAŠIĆU KOD ZADRA

U sklop istraženih arheoloških lokaliteta u okolici sela Kašića kod Zadra spada i lokalitet »Razbojine«. Ovaj položaj se nalazi pri istočnoj periferiji Kašićkog polja, udaljen oko 1 km južno od Višića kuća, a oko 250 m jugoistočno od »Mastirina«, najvećeg istraženog lokaliteta na ovom području, gdje je otkrivena starohrvatska crkva centralnog oblika sa šest apsida i nekropolom do nje. Sam lokalitet se inače ničim ne ističe u odnosu na okolinu, osim što je teren blago uzdignut, a istočna i sjeveroistočna strana mu se lagano spušta i prelazi u ravno polje (sl. 1). Preko tog položaja, sa zapadne strane, ide kolni put koji spaja selo Kašić s Biljanima Donjim (sl. 2). Uslijed dosta živog prometa seljačkih zaprega i laganog nagiba terena put se s vremenom izrovao, pa su se na njegovu jednom dijelu ukazale obložnice triju grobova. Osim toga vinogradi Ljube i Đure Pozdera bili su ograđeni zidom od lapornih ploča, što je izazvalo sumnju, jer su te ploče bile iste kao i one koje su virile na putu. U ljetu god. 1956. za vrijeme iskopavanja na »Mastirinama« doznalo se od vlasnika vinograda Ljube Pozdera da je pred nekoliko godina krčenjem čestice za sadnju vinograda nailazio na grobove i da ih je tom prilikom sve povadio, te od tih grobnih ploča načinio spomenuti zid. Nadalje se doznalo da je u grobovima nalazio zemljane ćupove, koje je razbijao i ostavljao na istom mjestu¹ U vinogradu Đure Pozdera, graniči s ovim, događalo se isto, samo što vlasnik tog vinograda nije do kraja iskrčio svoju česticu, tako da je još ostalo oko 3 m slobodne ledine uz samu živicu do spomenutog puta pa je odlučeno da se na tom preostatku, kao i na jednom dijelu puta, izvrši arheološki zahvat.

¹ S. Gunjača, Trogodišnji rad Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, Starohrvatska prosvjeta (dalje = SHP), III ser., sv. 7, Zagreb 1960, str. 271.

Tok i sistem iskopavanja

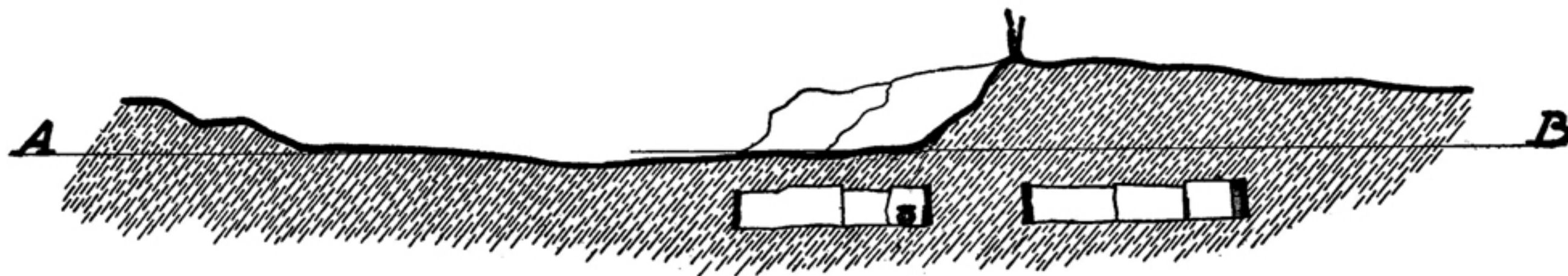
U augustu 1956. god. pristupilo se istraživanju. Rad je trajao od 23. VIII do 3. IX 1956. g. Tom prilikom istražen je sav slobodni prostor, i to u dužini od 120 m, dok je prosječna širina istraženog terena iznosila 6 m. (vidi izvadak iz katastarske mape sl. 3). Na tom prostoru pronađeno je i istraženo ukupno 37 grobova, što je, s obzirom na dosta veliku površinu, premalen broj. Grobovi su dosta rijetki i razmak među njima je velik, pa se može pretpostaviti da je nekropola bila dosta prostrana i da ovaj istraženi dio pripada zapadnom perifernom dijelu nekropole, dok se ostali veći dio rasprostirao na južnoj i jugoistočnoj strani, gdje su danas zasadeni vinogradi.

Prije početka samog iskopavanja čitav teren je stavljen pod mrežu kvadrata, svaki od 5×5 m², koji su se uklapali u koordinatni sustav radi signiranja nalaza po kvadratima. Kako je dužina ove nekropole dosta velika, to smo situacijski plan otkrivenog groblja izradili u mjerilu 1:100. Ali radi što bolje preglednosti, taj isti plan smo razdijelili u tri dijela A, B i C i izradili u mjerilu 1:50 (vidi planove I, A, B, C). Ova tehnička dokumentacija upotpunjena je ponekim pojedinačnim crtežima grobova in situ, sa svim popratnim nalazima (sl. 4, 5 i 6), fotodokumentacijom, izvatkom iz katastarske mape i poprečnim presjekom A-B (sl. 7). Sistem rada bio je uvjetovan samim terenom, tako da osim sistema rova nije bilo moguće primjeniti nijedan drugi način, i to zbog toga što se radilo na vrlo uskom terenu, gdje je s jedne strane smetao zasadeni vinograd, a s druge strane kolni put, za koji smo rekli da je vrlo prometan.

Rad je započet sa zapadne strane na putu, gdje su se otprije vidjele obložnice grobova, a odatle se širio u pravcu sjevera i juga (sl. 8 i 9). Dubina rovova u kojima su se nalazili grobovi varirala je od 20 do 80 cm. Istovremeno se počeli raditi i na slobodnoj čestici vlasnika Đure Pozdera na južnoj strani, te se iskopavanje postepeno širilo u pravcu sjevera zahvativši neiskrčeni prostor po širini vinograda (sl. 10), pa se tako spojilo s rovom koji je započeo na putu. Zbog nešto uzdignutog terena ovdje je rov bio dosta dublji, što se najbolje vidi u poprečnom presjeku (sl. 7). Tu je visina najdubljeg rova iznosila 150, a najplićeg 70 cm.

Grobna arhitektura i opis priloga u njima

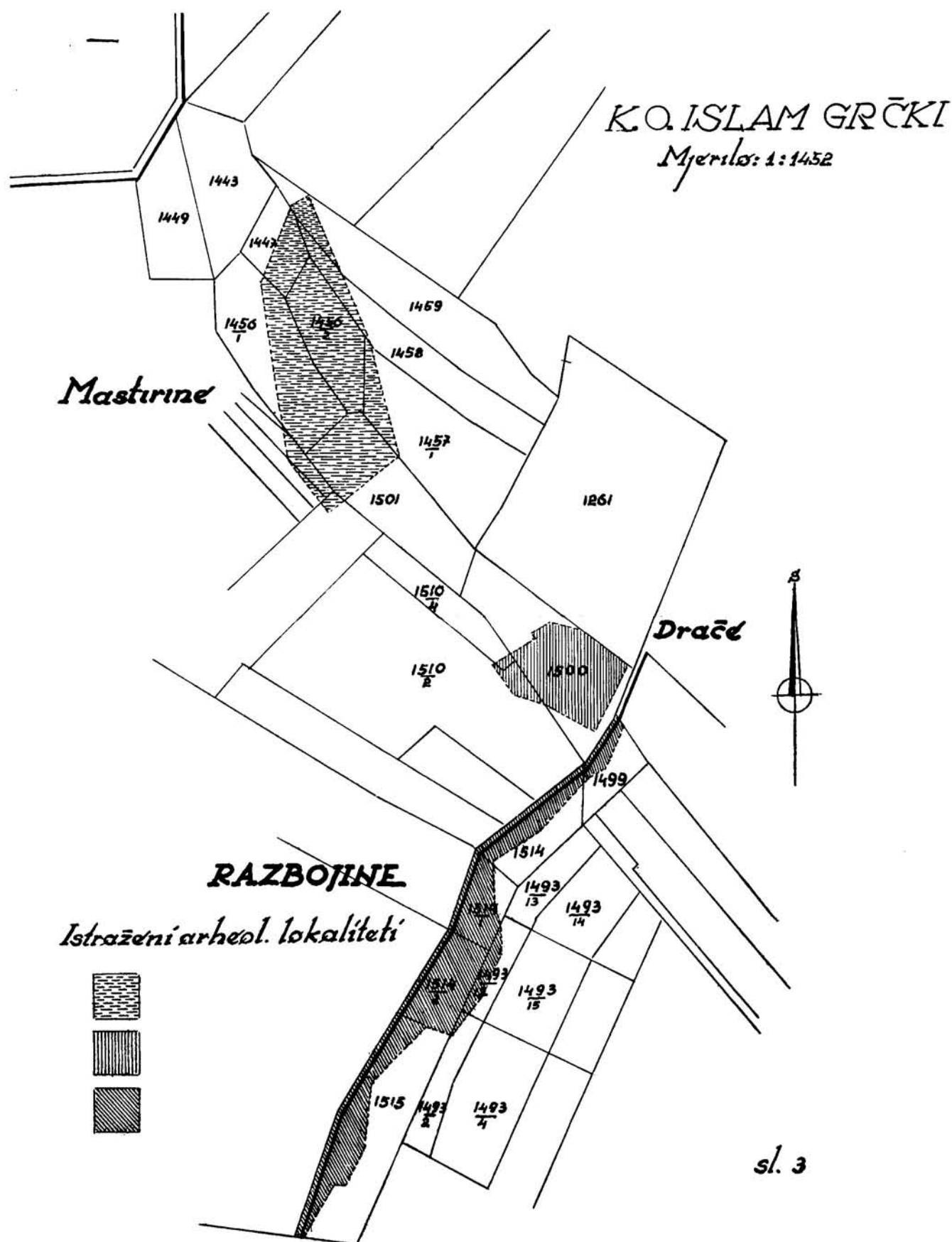
Grob. br. 1. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Nedostaje mu donožna ploča. Ovalnog je oblika. Orijentacija I–Z. Dimenzije: dužina 186 cm, širina $33 \times 39 \times 29$ cm, visina 34 cm, dubina od površine 80 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta loše sačuvan. Uz lijevi bok nađen je željezni nož, koji je od rđe prilično oštećen. Po sredini i pri vrhu sječiva je savijen i napukao. Trn koji se naticao na držak pri oštri-

POPREČNI PRESJEK A-B

Mjerilo 1:50

Slika 7

ci je nešto širi. Dužina mu je 14 cm, od toga pripada oštrici 10,5 cm, a ostatak dršku. Širina oštrice je 1,5 cm, a širina drška do oštrice 1 cm (tab. I, br. 1).

Grob br. 2. – Obložene stijene i pokriv, načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Nedostaje mu uzglavna ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 197 cm, širina $40 \times 45 \times 30$ cm, dubina od površine 80 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke ispružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 3. – Obložene stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Gornji dio obložnica, kao i uzglavna ploča, nedostaje mu. Dno je popločano tanjim pločicama. Oblik je neutvrđen. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 170 cm, širina (?) $\times 48 \times 30$ cm, visina 34 cm, dubina od površine 59 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta loše sačuvan. Nalaza nije bilo.

Grob br. 4. – Obložne stijene i pokrov su načinjeni od nepravilnih lapornih ploča. Uzglavna ploča mu nedostaje. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija II–SZ. Dimenzije: dužina 200 cm, širina $54 \times 46 \times 38$ cm, visina 34 cm, dubina od površine 65 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 5. – Obložne stijene i pokriv su od nepravilnih lapornih ploča. Jedna obložna ploča i uzglavnica mu nedostaju. Dno je popločano tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z, s malim otklonom prema sjeveru. Dimenzije: dužina 178 cm, širina $38 \times 49 \times 43$ cm, visina 37 cm, dubina od površine 55 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta slabo sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. U dnu groba kod stopala nađena je zemljana posuda, a uz lijevi bok fragment željeznog noža i jedna predica.

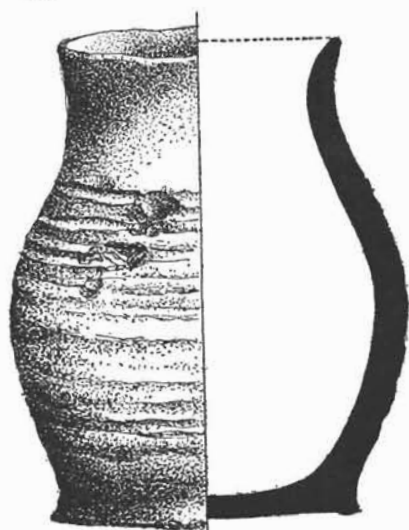
a) Posuda je načinjena od crvenkastosive dobro pročišćene gline, ali s dosta primjese krupnog bijelog pijeska, što se naročito opaža na dnu posude. Rađena je na ručnom lončarskom kolu i dobro je pečena. Jajolikog je oblika s dosta izduženim vratom, koji se lagano povija prema van. Usna je okrugla i ravno odrezana. Na prelazu vrata u trbuh opažaju se tragovi otisaka prstiju. Najveći promjer trbuha nalazi se nešto više od sredine posude. Dno je ravno a vanjski se rub, gdje se dno spaja s tijelom posude, prema van nešto širi. Čitav trbuh ukrašen je s nepravilno urezanim brazdama, koje teku koncentrično oko posude. Grlo je neznatno oštećeno i rekonstruirano. Visina lonca 11,5 cm, promjer dna 7,9 cm, promjer grla 6,8 cm, promjer trbuha 9,7 cm (sl. 11, tab. I, br. 2).

b) Fragment željeznog noža je slabo sačuvan. Gornja polovica oštrice mu je otpala, a preostali dio je od rđe dosta nagrizen. Trn koji se uvlačio u držak pukao je te je prepariranjem po frakturi spojen. Dužina preostalog dijela je 9 cm, od toga pripada oštrici 5 cm, a ostatak dršku. Širina oštrice je 1,5 cm (tab. I, br. 3).

c) Željezna predica vrlo je loše sačuvana, tako da se nalazi u dva fragmenta, a jedan dio joj je otpao. Rastvor kroz koji se provlačio remen imao je pravokutni oblik. Ovalnog je presjeka. Onaj kraj za koji se pričvršćivao remen je tanji i služio je za osovinu, oko koje se okretala igla, koja je sada nepokretna. Dužina joj je 3 cm, širina 3,5 cm (tab. I, br. 4).

Grob br. 6. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija je I–Z s otklonom prema sjeveru. Dimenzije: dužina 170 cm, širina 42×35×24 cm, visina 34 cm, dubina od površine 65 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. U dnu groba kod lijevog stopala nađena je zemljana posuda, a uz lijevi bok jedan željezni nož.

a) Posuda je načinjena od slabo pročišćene gline pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Dobro je pečena, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Kružno-jajolikog je oblika s najvećim promjerom na sredini. Vrat ima kratak i dosta se povija prema van, usna je okrugla i ravno odrezana. Na prelazu vrata u trbuh urezan je neki znak oštrim predmetom. Drugih ukrasa nema. S unutrašnje i vanjske strane posude opažaju se tragovi ručnog modeliranja. Dno je ravno odrezano, a na sredini ima plitko udubljenje u obliku kružnice promjera 1,8 cm. Neznatno je oštećena i rekonstruirana. Visina lonca je 11 cm, promjer dna 6 cm, promjer grla 9,5 cm, promjer trbuha 10,3 cm (sl. 12, tab. II, br. 1).

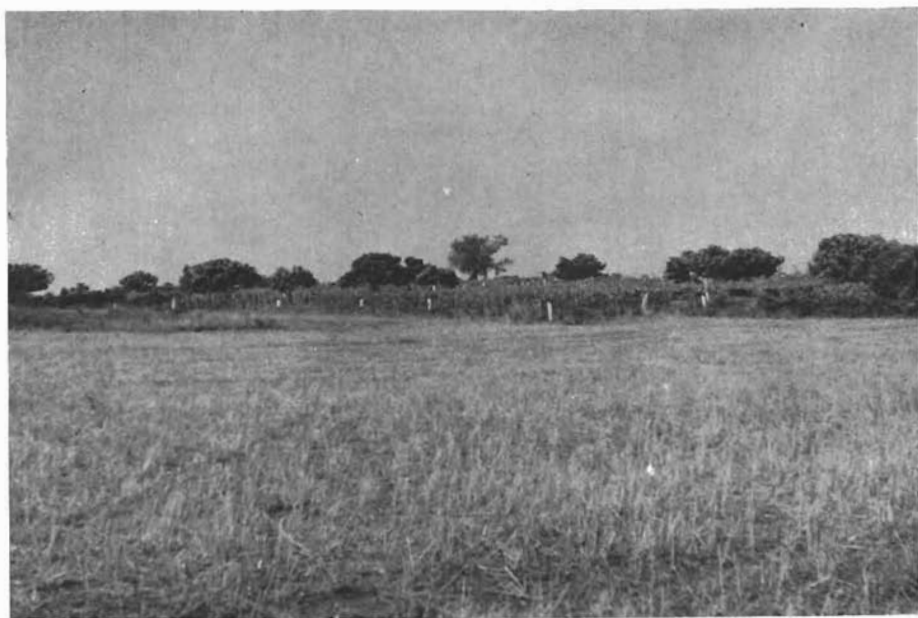

sl. 11

sl. 12

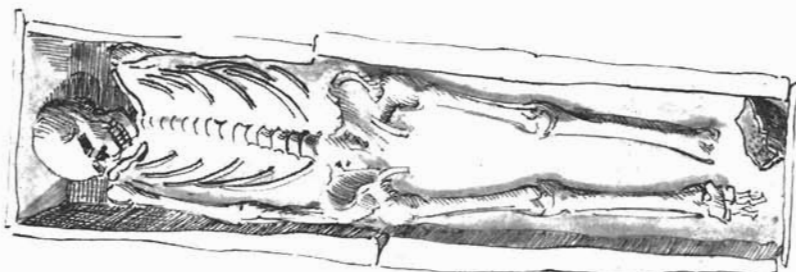
D. JELOVINA: *Ranosrednjovjekovna nekropola na »Razbojinama«*

Sl. 1. Položaj Razbojine, pogled s istočne strane

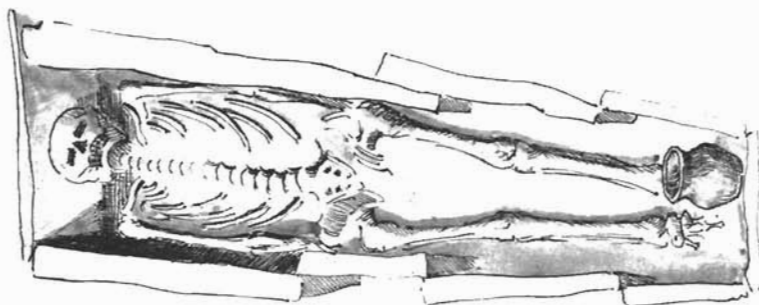
Sl. 2. Kolni put na Razbojinama na kojem su virile obložnice grobova

PACETVORINAST

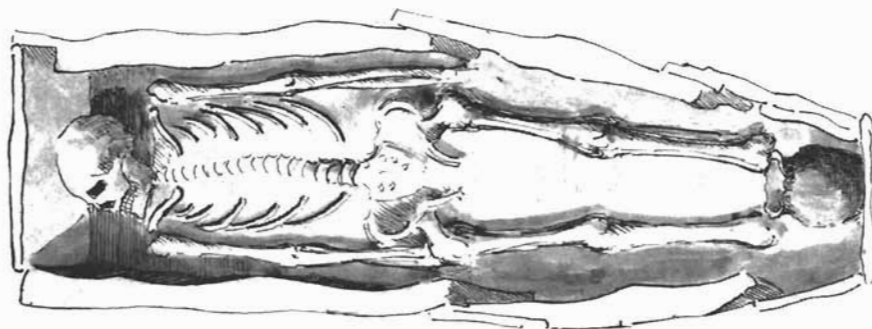
Sl. 6
Grob 36

TIPOVI GROBOVA
TRAPEZOIDAN

Sl. 5
Grob 6

OVALAN

Sl. 4
Grob 33

Sl. 9. Otkriveni grob na kolnom putu

Sl. 8. Otkriveni grob na kolnom putu

Sl. 10. Grobovi u Pozderovu vinogradu

b) Željezni nož, dosta slabo sačuvan. Prelomljen je u tri komada, a preostaci su od rde dosta nagrizeni. Držak mu je pri sječivu dosta širi. Dug je 13 cm, od toga pripada oštrici 9 cm, a ostalo dršku. Širina oštrice je 2 cm, širina trna pri oštrici 1,5 cm (tab. II, br. 2).

Grob br. 7. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 192 cm, širina $59 \times 64 \times 30$ cm, visina 32 cm, dubina od površine 150 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. S lijeve strane lubanje nađen je fragment željeznog noža, kojemu je otpala gornja polovica oštrice, a preostali dio je rdom prilično oštećen. Dužina preostalog dijela je 8,8 cm. Od toga pripada oštrici 3,5 cm, a ostatak dršku. Širina oštrice je 1,4 cm (tab. II, br. 3).

Grob br. 8. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 177 cm, širina $45 \times 33 \times 30$ cm, visina 28 cm, dubina od površine 88 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Lijeva noga zgrčena je u koljenu i naslonjena na desnu nogu. Uz lijevi bok nađen je fragment željeznog noža. Ušćuvanost noža je dosta loša, tako da mu je donji dio oštrice s drškom otpao, a preostali dio je oksidacijom jako nagrizen i deformiran. Dobija se utisak da je nož bio u koricama, čije su se strane kemijskim rastvaranjem potpuno stopile s nožem. Dužina preostalog dijela je 10,2 cm, širina oštrice 2,2 cm, debljina hrpta 0,5 cm (tab. II, br. 4).

Grob br. 9. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 190 cm, širina $40 \times 36 \times 28$ cm, visina 24 cm, dubina od površine 50 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta slabo sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 10. – Desna obložna strana je načinjena od tri nepravilne laporne ploče, dok se s lijeve strane do nogu nalazi samo jedna takva ploča, uslijed čega se ne može utvrditi tačan oblik groba. Dno je popločano tanjim nepravilnim pločicama. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: pouzdana je dužina od 178 cm i visina od 23 cm, a dubina od površine iznosi 50 cm. Skelet je neutvrđenog spola, vrlo loše sačuvan. Budući da je skelet istrunuo, nije utvrđen položaj ruku. Nalaza nije bilo.

Grob br. 11. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 175 cm, širina $35 \times 40 \times 38$ cm, visina 30 cm, dubina od površine 80 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Uz lijevi bok skeleta nađen je željezni nož, kresivo i predica.

a) Željezni je nož od rde dosta oštećen, naročito sječivo koje je s obje strane nagrizeno. Dug je 14,8 cm, od toga pripada oštrici 11 cm, a ostatak dršku. Širina oštrice je 1,5 cm (tab. III, br. 1).

b) Željezno kresivo prilično je loše sačuvano, tako da su mu oba tanja kraka koja se savijaju prema unutra pukla. Sredina prednje strane mu je izvučena prema unutra u obliku kuta, pa skupa s tanjim krajevima zatvara šupljinu koja se dijeli na dva jednaka dijela. Vršci krakova su zavrnuti prema van. Dužina mu je 8 cm, a širina 4,5 cm, (tab. III, br. 2).

c) Željezna je predica dosta loše sačuvana. Otpala joj je igla i jedan manji dio osovine na kojoj se ona okretala. Rastvor kroz koji se provlači remen ima trapezoidni oblik. Šira strana tog trapeza služila je za osovinu, a na njoj se pričvršćivao i remen. Predica je na dva mjesta prelomljena. Duga je 2,4 cm, širina šireg kraja je 3,2 a užeg 2,8 cm (tab. III, br. 3).

Grob br. 12 – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim nepravilnim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I-Z, s manjim otklonom prema sjeveru. Dimenzije: dužina 175 cm, širina $35 \times 45 \times 34$ cm, visina 27 cm, dubina od površine 60 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 13. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno groba je zemlja. Pačetvorinastog je oblika. Orijehtacija I-Z. Dimenzije: dužina 190 cm, širina $45 \times 48 \times 42$ cm, visina 50 cm, dubina od površine 140 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. U dnu groba kod desnog stopala pokojnika nađena je zemljana posuda, a na položaju trbuha željezna predica i četiri željezna fragmenta neutvrđene funkcije.

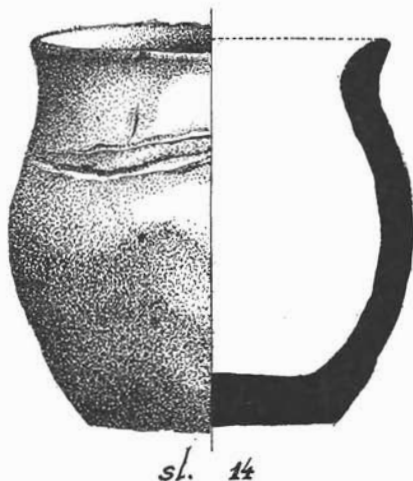
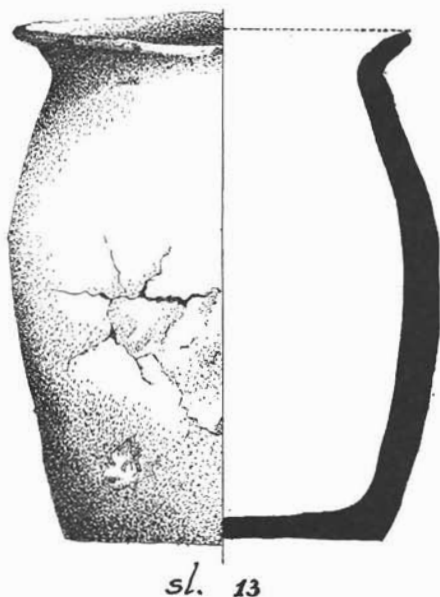
a) Posuda je načinjena od tamnosive dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i veoma sitnim zrnima kvarcita. Stijenke posude su na nekoliko mjesta raspucane. Dno je također po sredini puklo, što je odraz lošeg pečenja. Radena je na ručnom lončarskom kolu i neukrašena je. Jajolikog je oblika s najvećim promjerom nešto malo iznad sredine posude. Vrat je malo izdužen i u većoj se mjeri povija prema van. Usna je malo koso odrezana. Na unutarnjim i vanjskim zidovima posude opažaju se tragovi ručnog modeliranja. Dno je ravno odrezano. Grlo je neznatno oštećeno i rekonstruirano. Visina lonca je 13 cm, promjer dna 9 cm, promjer grla 10,8 cm, promjer trbuha 11,3 cm (sl. 13, tab. III, br. 4).

b) Željezna je predica oksidacijom nagrizenana, ali prilično dobro sačuvana. Rastvor kroz koji se provlači remen ima oblik okrenutog slova D. Donja površina luka je ravna, a gornja malko zaobljena. Na stražnjoj strani, koja inače služi za osovinu oko koje se okreće igla, presavijena je limena pločica u koju se uvlačio kraj remena i pomoću malih zakovica bio pričvršćen. Dužina s okovom iznosi joj 5,7 cm, širina 5 cm, a debljina 0,4 cm (tab. III, br. 5).

c) Četiri željezna fragmenta su slabo sačuvana, od rđe dosta nagrizenana. U svojoj prvobitnoj funkciji vjerojatno su pripadali jednom predmetu, koji je uslijed oksidacije izlomljen (tab. III, br. 6).

Grob br. 14. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Donožna ploča i dio obložnica s lijeve strane donjeg dijela skeleta nedostaju. Dno je popločano tanjim pločicama. Oblik? Orijentacija I–Z, s malim otklonom prema jugu. Dimenzije: dužina 165 cm, širina 45×48×(?), visina 23 cm, dubina od površine 100 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo, a noge u koljenu zgrčene i skupljene. Nalaza nije bilo .

Grob br. 15. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Pačtvorinastog je oblika. Orijentacija I–Z s manjim otklonom prema jugu. Dimenzije: dužina 190 cm, širina 43×42×39 cm, visina 28 cm, dubina od površine 110 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. U dnu groba kod desnog stopala skeleta, nađena je zemljana posuda, koja je načinjena od sivosmeđe slabo pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i dosta krupnim zrcima kvarcita. Trbušasto-kružnog je oblika s kratkim vratom, koji se lagano povija prema van. Usna je koso odrezana. Rađena je na ručnom lončarskom kolu a na njenim stijenka-ma se dosta jasno opažaju tragovi ručnog modeliranja, kako na unutar-njoj, tako i na vanjskoj površini posude. Stijenke su joj dosta debele, a pri dnu, kao i samo dno, još su deblje. Dno je malo hrapavo i neravno odrezano. Dosta je dobro pečena. Najveći promjer trbuha nalazi se po sredini posude. Iznad tog promjera urezane su dvije krivudave brazde, koje teku oko posude. Grlo, trbuh i dno su na jednom mjestu malko oštećeni, što je rekonstrukcijom otklonjeno. Visina posude je 10,2 cm, promjer grla 9,2 cm, promjer dna 6,9 cm, promjer trbuha 10,4 cm (sl. 14, tab. IV, br. 1).

Grob br. 16. – Obložne stijene i pokriv su načinjeni od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 190 cm, širina 48×40×27 cm, visina 30 cm, dubina od površine 90 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod stopala skeleta nađena je zemljana posuda, a uz lijevi bok željezna britvica i kameni brus.

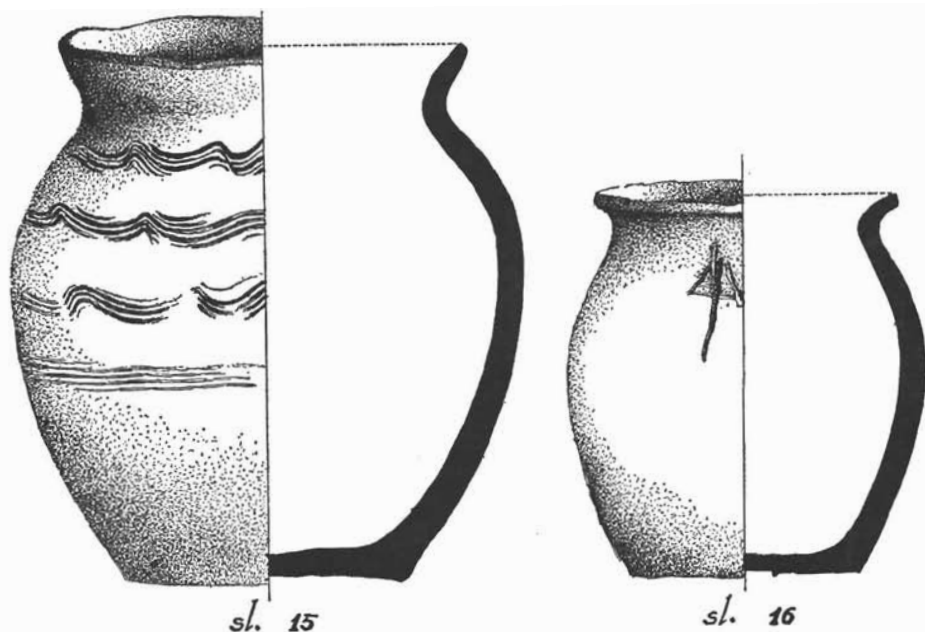
a) Posuda je načinjena od sivosmeđe dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Rađena je na ručnom lončarskom kolu i dobro je pečena. Jajolikog je oblika s kratkim vratom, koji se povija prema van. Usna je okruglo modelirana. Najveći promjer trbuha nalazi se iznad sredine posude. Posuda je ukrašena valovitim motivom, koji se sastoji od nekoliko paralelnih crta što u tri reda teku uokolo trbuha posude. Ispod ovog motiva, kao završetak, urezano je nekoliko crta, koje također teku paralelno oko lonca. Dno posude je ravno odrezano. Grlo je neznatno oštećeno i rekonstruirano. Visina posude je 16,7 cm, promjer grla 12 cm, promjer dna 8,5 cm, promjer trbuha 14,5 cm (sl. 15, tab. IV, br. 2).

b) Željezna je britvica (nož) od rđe nagrizenana, ali ipak dobro sačuvana. Na donjem kraju britvice opažaju se tragovi osovine koja je bila pričvršćena za korice, a pomoću nje se britvica sklapala i otvarala. Vrh oštice se povija prema van, a sam vrh je zavrnut prema hrptu. Na čitavoj površini noža sačuvali su se tragovi karbonizirane kože, kojom su vjerojatno bile obložene korice. Dužina je 8,5 cm, širina oštice 1,7 cm (tab. IV, br. 3).

c) Kameni brus je nepravilnog srcolikog oblika. Ima četiri uglačane strane kojima se brusilo. Dug je 3,5 cm, širok je 2,5 cm, a debeo 1,7 cm (tab. IV, br. 4).

Grob br. 17. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Pačetvorinastog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 178 cm, širina 56×58×49 cm, visina 30 cm, dubina od površine 100 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod lijevog stopala skeleta nađena je zemljana posuda, a uz lijevi bok željezni nož.

a) Posuda je tamnosive boje. Načinjena je od dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Dobro je pečena, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Trbušasto-kružnog je oblika s kratkim vratom, koji se povija prema van i s okruglo profiliranom usnom. Najveći promjer trbuha nalazi se nešto iznad sredine posude. Na jednom mjestu ramena posude urezan je nekim ostrim predmetom jedan znak u obliku strelice. Drugih ukrasa nema. Na truhu i jednom dijelu dna posuda je bila perforirana, a oko te perforacije stijenke su s vanjske strane malko hrapave. Ovo oštećenje je rekonstrukcijom otklonjeno. Dno posude je ravno odrezano, a na sredini ima kružno udubljenje veoma plastično izraženo, promjera 1,6 cm. Visina lonca je 11,2 cm, promjer grla 8,7 cm, promjer dna 6,9 cm, promjer trbuha 11 cm (sl. 16, tab. V, br. 1).

b) Željezni nož je oksidacijom dosta nagrizen, a pogotovo oštra strana. Vrh mu je otpao. Preostala dužina mu iznosi 13,7 cm, od toga pripada oštrici 9 cm, a ostatak dršku. Širina oštrice 1,6 cm (tab. V, br. 2).

Grob br. 18. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Donožne ploče nije imao. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z, s malim otklonom prema sjeveru. Dimenzije: dužina 164 cm, širina 32×39×26 cm, visina 27 cm, dubina od površine 83 cm. Skelet je neutvrdenog spola, dosta dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 19. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano manjim i tanjim pločicama. Pačetvorinastog je oblika. Orijehtacija I–Z, s otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 175 cm, širina 40×38×38 cm, visina 30 cm, dubina od površine 103 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod lijevog stopala skeleta nađena je jedna zemljana posuda, a uz lijevi bok željezni nož i kameni pršljen.

a) Posuda je tamnosive i crvenkaste boje. Načinjena je od dobro pročišćene gline, s primjesom pijeska i sitnih zrnaca kvarcita. Rađena je na ručnom lončarskom kolu. Trbušasto-kružnog je oblika s kratkim vratom, koji se povija prema van. Usna je okruglo i koso odrezana. Najveći promjer trbuha nalazi se na sredini posude. Dno je ravno odrezano, a ne baš po sredini ima malu izbočinu u obliku elipse, kojoj promjer du-

že osi iznosi 2,1 cm, a kraće 1,7 cm. Nešto malo iznad sredine trbuha ukrašena je jednom horizontalnom valovitom linijom, koja teče uokolo posude. Valovnica nije izvedena svugdje jednako, tako da su lukovi negdje više zaobljeni, a negdje valovnica prelazi u cikcak motiv. Posuda je dosta loše sačuvana, tako da joj osim dna, jedna polovina nedostaje, što se rekonstrukcijom nadomjestilo. Visina lonca je 9,5 cm, promjer grla 9,1 cm, promjer dna 6,5 cm, promjer trbuha 9,8 cm (sl. 17, tab. V, br. 3).

b) Željezni nož je vrlo loše sačuvan. Jedna i druga strana sječiva su od rde nagrizeni, a gornja polovina mu je otpala. Dug je (preostali dio) 10 cm, od toga otpada na sječivo 5,7 cm, a ostatak pripada dršku. Širina oštrice je 1,5 cm (tab. V, br. 4).

c) Kameni pršljen, kojemu se jedna strana oljuštila, plosnato-kružnog je oblika. Promjer mu iznosi 3,2 cm, a promjer rupe na sredini 1,1 cm, debljina 1 cm (tab. V, br. 5).

Grob br. 20. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Pačetvorinastog je oblika. Orijentacija I–Z, s otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 174 cm, širina 38×35×35 cm, visina 36 cm, dubina od površine 66 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Uz lijevi bok skeleta nađen je fragment željeznog noža. Sačuvan je samo gornji dio oštrice, dok mu je donji dio s drškom otpao. Sudeći po preostalom dijelu, nož je bio većih dimenzija. Dužina preostatka je 7 cm, širina oštrice 2,5 cm (tab. VI, br. 1).

Grob br. 21. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Trapezoïdnog je oblika. Orijentacija I–Z. Dimenzije: dužina 180 cm, širina 38×32×28 cm, visina 36 cm, dubina od površine 84 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Uz desni bok skeleta nađen je željezni nož i fragment željeznih korica, koje su vjerojatno njemu pripadale.

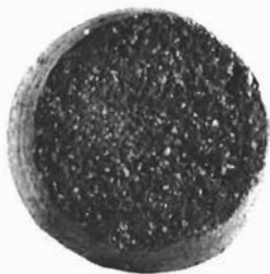
a) Željeznom nožu ušćuvanost je osrednja, a nešto više je nagrizena oštrica. Hrbat i oštra strana su lagano povinuti prema šiljku. Trn koji se naticao u držak pri sječivu je nešto širi. Dug je 18 cm, od toga pripada oštrici 13 cm, a ostatak dršku. Držak je pri oštrici širok 1,5 cm, a širina oštrice je 2 cm (tab. VI, br. 2).

b) Fragment željeznih korica. Preostatak sačinjava gornji dio okova korica noža, koji se sastoji od dva povijena dosta debela lima. Jedna strana mu je bolje sačuvana, dok je druga oksidacijom više nagrizena. Preostali dio ima oblik trapeza, kojemu je dužina 8,7 cm. Širina šire strane je 3 cm, uže 1,5 cm, a debljina je 0,5 cm (tab. VI, br. 3).

Grob br. 22. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijentacija I–Z, s malim otklonom prema sjeveru. Dimenzije: dužina 166 cm, širina 45×50×30 cm, visina 30 cm, dubina od površine 77 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

1

2

3

4

Sl. 1, grob 1; sl. 2-4, grob 5

1

2

3

4

Sl. 1-2, grob 6; sl. 3, grob 7; sl. 4, grob 8

1

2

3

4

5

6

Sl. 1-3, grob 11; sl. 4-6, grob 13

I

2

3

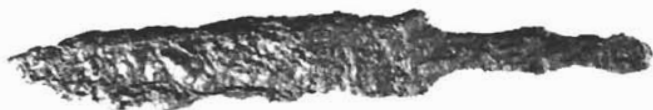

4

Sl. 1, grob 15; sl. 2-4, grob 16

1

2

3

4

5

Sl. 1-2, grob 17; sl. 3-5, grob 19

1

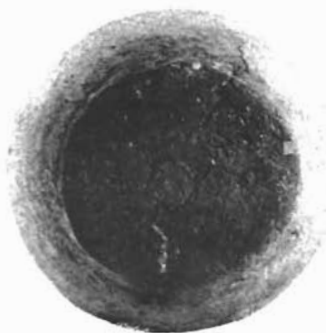
2

3

4

Sl. 1, grob 20; sl. 2-3, grob 21; sl. 4, grob 27

1

2

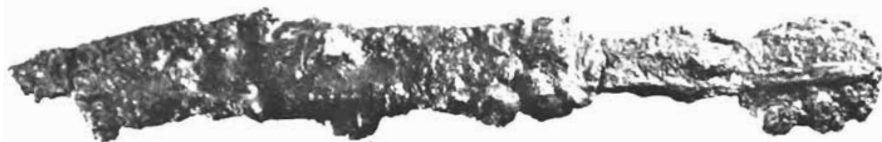

3

4

Sl. 1, grob 29; sl. 2-4, grob 30

1

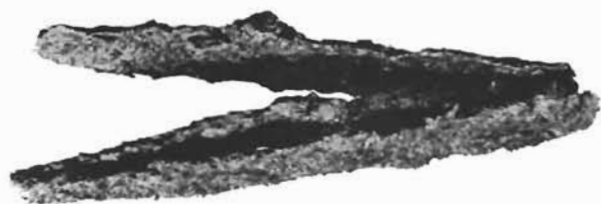

2

3

Sl. 1, grob 31; sl. 2, grob 32; sl. 3, grob 33

1

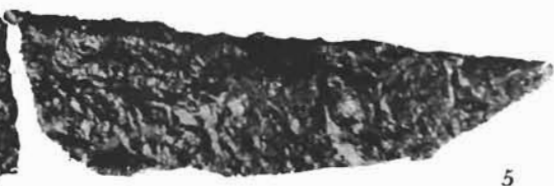
2

3

4

5

Sl. 1-3, grob 33; sl. 4, grob 34; sl. 5, grob 35

1

2

3

4

Sl. 1-3, grob 36; sl. 4, slučajan nalaz

Grob br. 23. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Uzglavne i donožne ploče nije imao. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 195 cm, širina 45×50×30 cm, visina 25 cm, dubina od površine 65 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta slabo sačuvan, većim dijelom istrunuo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 24. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Donožne ploče nije imao. Dno je popločano tanjim nepravilnim pločicama. Pačetvorinastog je oblika. Orijehtacija I–Z, s malim otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 200 cm, širina 43×37×39 cm, visina 30 cm, dubina od površine 60 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 25. – Obložne stijene načinjene su od nepravilnih lapornih ploča. Pokriva nije imao, kao ni popločana dna. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 150 cm, širina 30×40×30 cm, visina 30 cm, dubina od površine 30 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Grob br. 26. – Obložne stijene i pokrov načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Pačetvorinastog je oblika. Orijehtacija I–Z, s manjim otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 180 cm, širina 40×40×38 cm, visina 49 cm, dubina od površine 156 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

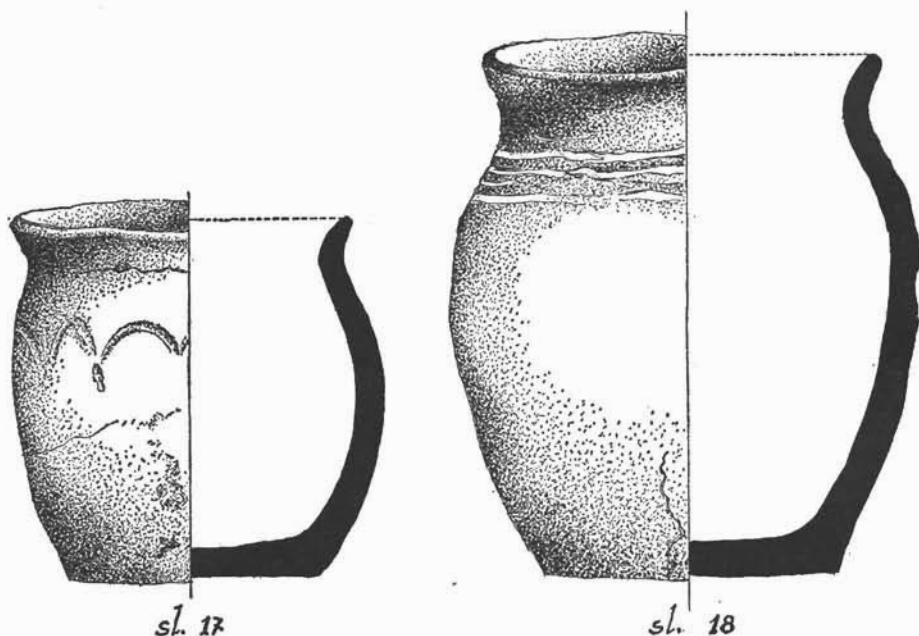
Grob br. 27. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno nije popločano. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 196 cm, širina 44×34×28 cm, visina 30 cm, dubina od površine 120 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod lijevog stopala skeleta nađena je zemljana posuda tamnosive i sivosmeđe boje.

Posuda je načinjena od slabo pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Dosta dobro je pečena, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Jajolikog je oblika s najvećim promjerom na sredini. Vrat posude je nešto izdužen i on se lagano povija prema van. Usna je okruglo i ravno odrezana. Na prelazu vrata u trbuh urezano je nekoliko neravnih brazda, koje teku koncentrično oko posude. Na jednom dijelu trbuha s vanjske strane stijenka se oljuštila, a dno je po sredini raspuklo. Dno je nešto masivnije od ostaloga dijela, a na mjestu gdje se spaja sa stijenka posude opažaju se tragovi odstranjivanja gline. Dno je neravno odrezano, a na sredini ima laganu izbočinu u obliku kružnice, kojoj je promjer 1,5 cm. Neznatno je oštećena i rekonstruirana. Visina lonca 13,4 cm, promjer grla 10,5 cm, promjer dna 8 cm, promjer trbuha 12,3 cm (sl. 18, tab. VI, br. 4).

Grob br. 28. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Trapezoidnog je

oblika. Orijehtacija I-Z. Dimenzije: dužina 172 cm, širina 47×44×30 cm, visina 32 cm, dubina od površine 65 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

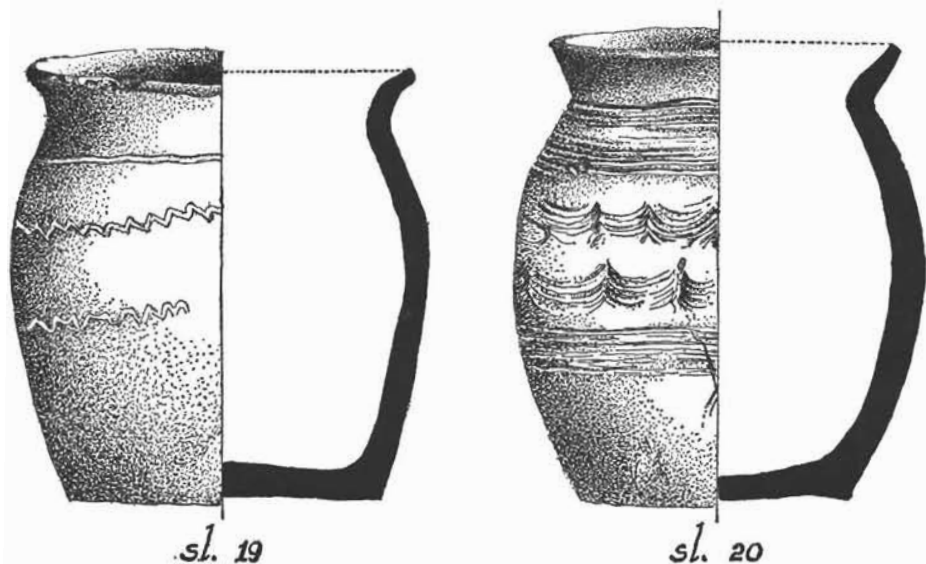
Grob br. 29. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I-Z, s otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 156 cm, širina 44×47×37 cm, visina 26 cm, dubina od površine 112 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod lijevog stopala skeleta nađena je zemljana posuda tamnosive boje.

Posuda je načinjena od dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcnima kvarcita. Rađena je na ručnom lončarskom kolu, dobro je pečena. Trbušasto-kružnog je oblika s dosta kratkim vratom, koji se povija prema van. Usna je okruglo modelirana. Najveći promjer trbuha je nešto iznad sredine posude. Dno je ravno odrezano i nešto je masivnije od ostaloga dijela posude. Na rubu dna, gdje se ono spaja sa stijenkama, urezana su četiri zarez, koja su postavljena simetrično jedan nasuprot drugom. Ispod grla urezana je jedna nemirna brazda, koja teče oko posude. Trbuh je također ukrašen s dvije valovnice, koje teku uokolo posude, udaljene jedna od druge oko 2 cm. Jedna je strana posude s vanjske strane hrapava. Grlo je neznatno oštećeno i rekonstrukcijom otklonjeno. Visina lonca je 10,7 cm, promjer grla 9,7 cm, promjer dna 7,7 cm, promjer trbuha 10,2 cm (sl. 19, tab. VII, br. 1).

Grob br. 30. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 194 cm, širina 47×40×30 cm, visina 30 cm, dubina od površine 120 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod lijevog stopala skeleta nađena je zemljana posuda, a uz lijevi bok željezni nož i fragment željeznih korica koje su pripadale nožu.

a) Posuda je sivosmede boje. Načinjena je od slabo pročišćene gline s primjesom pijeska i sitnih zrnaca kvarcita. Dosta dobro je pečena, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Jajolikog je oblika s kratkim vratom, koji naglo prelazi u grlo i povija se prema van. Grlo je dobro profilirano, usna okruglo odrezana. Najveći promjer trbuha nalazi se na sredini posude. Dno posude je bilo dosta oštećeno, pa se ne zna da li je na njemu bio kakav znak. Posuda je ukrašena s dva motiva, i to s nekoliko paralelnih brazda urezanih na ramenu i na donjem dijelu posude. Između ova dva reda brazda ugravirane su dvije valovnice, koje se sastoje od nekoliko crta. Oba motiva teku koncentrično oko posude. Oštećeni dio posude, kao i manji dio grla, rekonstrukcijom su otklonjeni. Visina lonca 11,5 cm, promjer grla 8,6 cm, promjer dna 7,3 cm, promjer trbuha 10,3 cm (sl. 20. tab, VII, br. 2).

b) Željezni je nož dosta loše sačuvan. Oksidacijom je nagrizen, a vrh i donji dio drška mu je otpao. Sječivo je na dva mjesta prelomljeno i po frakturi spojeno. Dužina preostatka mu iznosi 13,4 cm. Od toga otpada na oštricu 10,5 cm, a ostatak preostalom dijelu drška. Širina sječiva je 1,5 cm, (tab. VII, br. 3).

c) Fragment željeznih korica. Sačuvan je samo gornji dio okova korica, i to u vrlo lošem stanju, tako da je jedna strana okova rdom potpuno istrunula, dok je druga jako deformirana. Korice su bile načinjene od tankog presavijenog lima. Na njegovu oštećenom dijelu opazaju se tragovi karbonizirane kože, kojom su korice bile iznutra obložene. Pravi oblik korica, zbog deformiranosti preostalog dijela, teško je ustvrditi. Dužina preostalog dijela iznosi 10 cm, a širina 5 cm (tab. VII, br. 4).

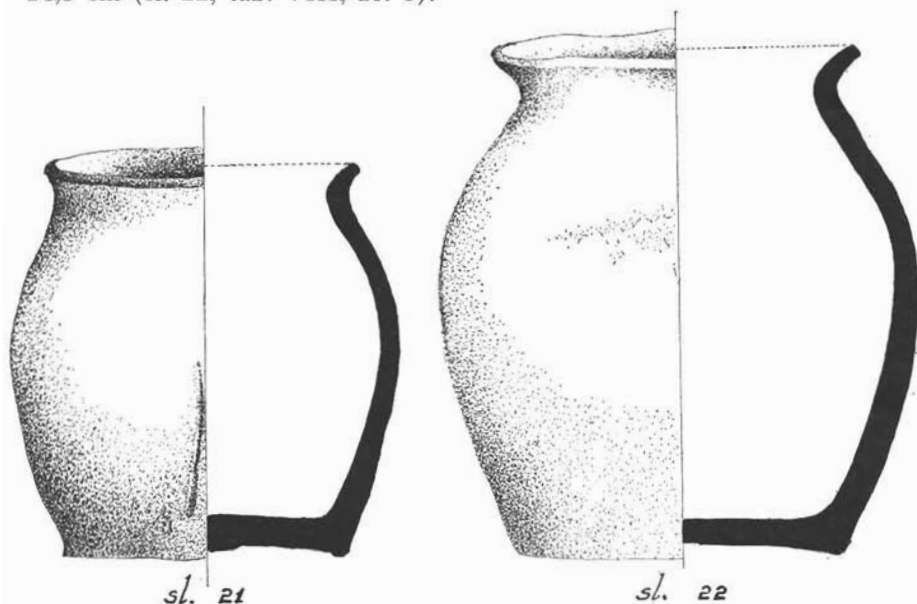
Grob br. 31. – Obložne stijene i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z, s otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 180 cm, širina $57 \times 44 \times 40$ cm, visina 33 cm, dubina od površine 95 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Uz desni bok skeleta naden je željezni nož, koji je sačuvan u cijelosti, samo što mu je sječivo i drška pri oštrici pukla, a to se po frakturi spojilo. Nož je vjerojatno bio uvučen u korice, koje je rda potpuno izgrizla, a samo malim dijelom sačuvane su i oksidacijom stopljene s nožem. To se može zaključiti po tome što je čitava površina sječiva nešto deblja i dosta reljefna. Na kraju za nasad ostao je jedan grumenčić željezne mase, koji se stopio s drškom. Dug je 17 cm. Od toga otpada na sječivo 11 cm, a ostatak pripada dršku. Širina oštrice je 2,2 cm, debljina hrpta 0,9 cm (tab. VIII, br. 1).

Grob br. 32. – Obložnice su načinjene od nepravilnih lapornih ploča. Pokriva nije imao. Dno je popločano tanjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z, s otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 180 cm, širina $35 \times 30 \times 25$ cm, visina 34 cm, dubina od površine 76 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod lijevog stopala nađena je zemljana posuda.

Posuda je tamnosive boje, a načinjena je od dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Radena je na ručnom lončarskom kolu, dobro je pečena, nije ukrašena. Na unutarnjoj i vanjskoj površini stijenki opazaju se tragovi ručnog modeliranja. Trbušasto-kružnog je oblika s najvećim promjerom na sredini posude. Vrat je nešto izdužen i on se povija prema van, a usna je okruglo odrezana. Dno posude je malo udubljeno, a to se postiglo na taj način, što su stijenke na mjestu gdje se spajaju s rubom dna nešto duže. Na sredini dna nalazi se mala izbočina u obliku kružnice, promjera 1,5 cm. Posuda je na jednom mjestu trbuha i grla malko oštećena, što je rekonstrukcijom otklonjeno. Visina lonca je 11,9 cm, promjer grla 9,4 cm, promjer dna 8,6 cm, promjer trbuha 11,4 cm (sl. 21, tab. VIII, br. 2).

Grob br. 33. – Obložnice i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim i manjim pločicama. Trapezoidnog je oblika. Orijehtacija I–Z, s otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 200 cm, širina $48 \times 44 \times 33$ cm, visina 35 cm, dubina od površine 100 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod stopala skeleta nađena je zemljana posuda, a uz lijevi bok jedan nož s korica-ma, kresivo i željezno šilo.

a) Posuda je tamnosive boje. Načinjena je od dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Dobro je pečena, neukrašena je, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Trbušasto-kružnog je oblika s kratkim vratom, koji se dosta povija prema van. Usna je okruglo profilirana i ravno odrezana. Najveći promjer trbuha nalazi se nešto iznad sredine posude. Dno posude je malo udubljeno, slično kao i kod prije opisane. Na sredini dna ima kružno udubljenje promjera 1,7 cm. Vanjska površina trbuha je malko hrapava, a na jednom mjestu, kao i na grlu, oštećena je, što je rekonstrukcijom otklonjeno. Visina posude je 15,7 cm, promjer grla 10,8 cm, promjer dna 10 cm, promjer trbuha 14,3 cm (sl. 22, tab. VIII, br. 3).

b) Željezni nož se jednom stranom uslijed oksidacije stopio s jednom stranom korica. Trn koji se naticao u držak otpao je, a sječivo je rđom prilično nagrizen. Oštrica noža se prema vrhu lagano povija. Dužina preostalog dijela mu iznosi 11,8 cm, a širina oštrice 3 cm.

Korice su načinjene od debljeg presavijenog lima, a imale su trapezoidan oblik. Na širem kraju tog trapeza korice su presavijene i na tom mjestu su prelomljene. Vanjska i unutarnja strana im je oksidacijom dosta nagrizen. Dužina im je 12,6 cm, širina šire strane 4 cm, a uža 1,5 cm (tab. IX, br. 1).

c) Željezno kresivo je od rđe jako nagrizen i deformirano. Potpuno je istog tipa kao i kresivo iz groba br. 11 (tab. III, br. 2), samo što je ovo dosta slabo sačuvano. Krakovi koji se savijaju prema unutra djelomično su otpali. Dužina mu je 6,9 cm, a širina preostalog dijela 3,5 cm (tab. IX, br. 2).

d) Željezno šilo (probojac) dosta je loše sačuvano, tako da su mu otpala oba vrha, a po sredini, gdje je bilo najdeblje, je puklo. Preostala dužina mu iznosi 5,5 cm, a debljina 0,7 cm (tab. IX, br. 3).

Grob br. 34. – Obložnice i pokriv su načinjeni od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z, s malim otklonom na sjever. Dimenzije: dužina 190 cm, širina 32×49×37 cm, visina 30 cm, dubina od površine 36 cm. Muški skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Uz desni bok skeleta nađen je željezni nož, kojemu je uščuvanost dosta loša. Oksidacijom je jako nagrizen, a naročito oštrica. Sječivo je po sredini slomljeno, a po frakturi se ne spaja, jer mu nedostaje manji komadić. Veći dio trna za nasad je otpao. Hrnat mu je ravan, a oštrica se lagano povija prema vrhu. Dužina preostalog dijela mu iznosi 15,6 cm, od toga otpada na oštricu 13,7 cm, a ostatak pripada dršku. Širina oštrice je 2 cm (tab. IX, br. 4).

Grob br. 35. – Obložnice i pokriv načinjeni su od nepravilnih lapornih ploča. Dno je popločano tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 185 cm, širina 40×48×30 cm, visina 35 cm, dubina od površine 65 cm. Skelet je neutvrđenog spola, dosta dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Uz desni bok skeleta nađen je veći željezni nož, kojemu je sječivo po sredini prelomljeno i na tom mjestu mu nedostaje manji komadić. Na donjoj strani sječiva pri dršku također mu je otpao manji fragment, kao i veći dio drška. Hrnat mu je ravan, a suprotna, oštra strana povija se prema vrhu. Dužina preostalog dijela je 19,2 cm, od toga otpada na sječivo 16 cm, a ostatak pripada dršku. Sječivo je široko 3,5 cm, a drška pri sječivu 2,5 cm (tab. IX, br. 5).

Grob br. 36. – Obložnice su načinjene od nepravilnih lapornih ploča. Pokriva nije imao. Dno je popločano tanjim pločicama. Pačetvorinastog je oblika. Orijehtacija I–Z. Dimenzije: dužina 180 cm, širina 38×40×40 cm, visina 28 cm, dubina od površine 60 cm. Ženski skelet, dobro sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Kod stopala skeleta nađen je ulomak donjeg dijela zemljane posude, a uz desni bok željezni nož, dok je ispod lubanje pronađen par brončanih karičica.

a) Donji dio posude je crvenkastosive boje. Načinjen je od slabo pročišćene gline, pomiješane s dosta krupnim pijeskom i sitnim zrcnima kvarcita. Rađena je na ručnom lončarskom kolu. Na stijenkama s unutarne strane opazaju se tragovi ručnog modeliranja, dok se s vanjske strane, na mjestu gdje se dno spaja sa stijenkama posude, vide tragovi rezanja gline. Posuda je imala trbušasto-kružni oblik. Dno je ravno odrezano, a na sredini ima plitko kružno udubljene promjera 1,7 cm. Posuda je u grob bila položena čitava, ali uslijed lošeg sastava materijala od kojeg je napravljena, kao i uslijed pritiska zemlje (jer grob nije bio pokriven), njen gornji dio se potpuno smrvio u sitne komadiće. Visina preostalog dijela je 7,5 cm, promjer dna 8 cm, promjer trbuha 12 cm (sl. 23, tab. X, br. 1).

b) Željezni nož, dosta loše sačuvan, oksidacijom je jako nagrizen, a naročito oštrica, dok mu je vrh otpao. Dužina preostalog dijela mu iznosi 18,7 cm, od toga otpada na sječivo 10,5 cm, a ostatak pripada dršku (tab. X, br. 2).

c) Brončane karičice su oksidacijom dosta nagrizenе i na nekoliko mjesta izlomljene. Na jednom kraju karičice završavaju s malom zavrnutom petljicom, a na drugom s kukicom, kojima je otpao rt. Promjer im se kreće oko 2 cm (tab. X, br. 3).

Grob br. 37. – Obložnice su načinjene od nepravilnih lapornih ploča. Pokriva nije imao. Dno je popločano manjim i tanjim pločicama. Ovalnog je oblika. Orijentacija I–Z. Dimenzije: dužina 105 cm, širina 24 × 28 × 20 cm, visina 19 cm, dubina od površine 20 cm. Dječji skelet, slabo sačuvan. Ruke su pružene niz tijelo. Nalaza nije bilo.

Slučajni nalaz

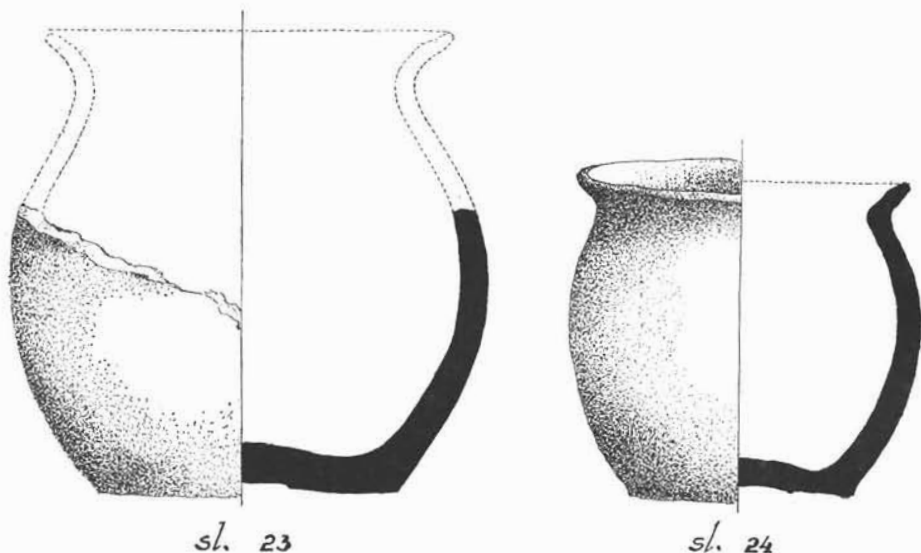
Nedaleko ove nekropole (oko 50 m sjeverozapadno od istraženog područja) zemljoradnik Lakić Stevan pok. Vlade, krčeći svoju njivu za sadnju vinograda, namjerio se na jedan grob, koji je, po pričanju Lakića, bio načinjen od nepravilnih lapornih ploča. Od priloga u grobu našao je jednu zemljanu posudu, što nas upućuje na zaključak da se nekropola sterala i s druge strane puta, ali zbog nasada i nedostatka materijalnih sredstava nismo mogli pristupiti istraživanju.

Posuda je tamnosive boje, nađena je u dnu groba kod stopala skeleta neutvrđenog spola. Načinjena je od dobro pročišćene gline, pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Trbušasto-kružnog je oblika s najvećim promjerom na sredini posude. Rađena je na ručnom lončarskom kolu, dobro je pečena i neukrašena je. Vrat posude je kratak i on se dosta povija prema van, usna je okruglo i ravno odrezana. Na cijeloj unutrašnjoj površini stijenki opažaju se okomite brazde, koje su nastale ručnim modeliranjem. Dno je ravno odrezano, a na sredini ima dosta plastično kružno udubljenje promjera 2 cm. Grlo mu je neznatno oštećeno i rekonstruirano. Visina posude je 8,1 cm, promjer grla 8,7 cm, promjer dna 6 cm, promjer trbuha 9 cm (sl. 24, tab. X, br. 4).

Opća karakteristika nekropole

Kako je već rečeno, na cjelokupnom pretraženom prostoru ukupno je otkriveno i istraženo 37 grobova. Svi ti grobovi su uglavnom orijentirani u istom uobičajenom pravcu istok-zapad (licem okrenutim prema istoku sunca), a samo neki grobovi su bili s manjim odklonom prema sjeveru, odnosno jugu, što odaje karakteristike groblja na redove. Dubina grobova je bila različita; grobovi otkriveni na putu br. 1–6, 8–10, 14, 17, 21, 23, 25, 34–37, bili su na dubini od 0 do 65 cm, a grobovi otkopani na česticama Ljube i Đure Pozdera bili su dosta dublji i njihova se dubina

kretala od 66 do 156 cm. Najdublji grob je grob br. 26, njegova dubina je iznosila 156 cm, a najplići su grobovi br. 34, 36 i 37, kojima su obložnice virile iz zemlje (to su oni koji su otkopani na putu). Oblici grobova su različiti. Uglavnom prevladava ovalan oblik, a to su grobovi br. 1, 2, 5, 7, 11, 12, 18, 22, 23, 25, 29, 34, 35 i 37, grobovi br. 13, 15, 17, 19, 20, 24, 26 i 36 imaju pačetvorinasti oblik, a grobovi br. 4, 6, 8, 9, 16, 21, 27, 28, 30, 31, 32 i 33 su trapezoidnog oblika. Grobovima br. 3, 10 i 14 nedostaje po koja obložnica, pa se nije moglo utvrditi kojem tipu pripadaju. Dužina grobova odgovara veličini pokojnika, pa su prema tome i različitih dimenzija. Najduži grobovi su br. 4, 24 i 33, njihova dužina iznosi 200 cm, a najkraći je grob br. 37, koji je dug 105 cm. To isto

vrijedi i za širinu grobova, jer je i ona zavisila od oblika tijela. Najveća širina grobova do glave pokojnika kretala se između 40 i 60 cm, a do stopala 30 do 45 cm. Svi su grobovi načinjeni od laporastih ploča nepravilnog oblika. Obložne stijene grobova sačinjavale su dvije ili tri na nož postavljene ploče, a pri uzglavlju i do stopala bila je jedna takva ploča. Većina grobova je imala pokriv, koji se sastojao od dvije ili više nepravilnih ploča od istog materijala, a samo grobovi br. 25, 32, 34 36 i 37 nisu bili pokriveni. S obzirom da su se ti grobovi nalazili na spomenutom seoskom putu, a njihove su obložnice virile iz zemlje, može se pretpostavljati da su i oni imali pokriv od kamenih ploča, koje su uslijed izrovanosti tla s vremenom, izbili na površinu i tako povadeni. Također je većina grobova imala popločano dno s više manjih i tanjih kamenih nepravilnih pločica, a samo u grobovima br. 13, 25 i 27 mrtvac se polagao na prostu zemlju. Nigdje nije primijećen malter, ili bilo koja druga spojna smjesa čime bi se obložne stijene grobova vezale.

U svim grobovima nalazio se samo po jedan skelet odrasle osobe. Iznimku čini grob br. 37, u kojem je bilo ukopano dijete. To je jedini dječji grob konstatiran na ovoj nekropoli. U nekim grobovima skeleti su zatečeni u dosta lošem stanju, tako da se od ukupno 37 grobova spol mogao raspoznati u 27 slučajeva. Od toga se moglo konstatirati 19 muških (grobovi br. 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 30, 31, 33 i 34) i 8 ženskih (grobovi br. 2, 4, 15, 22, 26, 29, 32 i 36). Položaj skeleta je uglavnom bio svugdje isti. Oni su ležali ispruženi na leđima s rukama niz tijelo. U grobu br. 8 lijeva noga pokojnika bila je u koljenu zgrčena i prebačena preko desne noge, a u grobu br. 14 obje noge pokojnika bile su u koljenima zgrčene.

Tipološki pregled nalaza

Grobni prilozi su nađeni kod 23 skeleta, i to u grobovima br. 1, 5–8, 11, 13, 15–17, 19–21 i 27–36. Statistički pregled kulturnih priloga po grobovima bio bi ovakav: 17 noževa (grobovi br. 1, 5, 6, 7, 8, 11, 16, 17, 19, 20, 21, 30, 31, 33, 34, 35 i 36), 2 kresiva (grobovi br. 11 i 33), 3 predice (grobovi br. 5, 11 i 13), 1 šilo (grob br. 33), 2 proste karičice (grob br. 36), 13 zemljanih posuda (grobovi br. 5, 6, 13, 15, 16, 17, 19, 27, 29, 30, 32, 33 i 36). Svi predmeti su, osim keramike i dviju brončanih karičica, od željeza.

NOŽEVI. Od svih predmeta najviše su zastupani noževi, koji su, osim jednoga, svi istog tipa. Jednostavni su s ravnim hrptom i lagano povijenom oštricom prema šiljku i s trnom za naticanje u držak. Ni na jednom primjerku nije se sačuvao trag drška. Dršci su vjerojatno bili načinjeni od drva. Mali izuzetak čine noževi iz grobova br. 6, 11, 17 i 21, kojima se hrbat malako povija prema vrhu noža. Dosta su loše sačuvani, tako da je od nekih preostao samo po koji fragment. U grobovima br. 21, 30 i 33 uz nož su nađeni i preostaci korica, koje su načinjene od savijenog tanjeg lima. Unutar tog limenog okvira primjećuju se još i tragovi karbonizirane kože kojom su korice bile iznutra obložene. Od svih pronađenih noževa jedino se razlikuje nož iz groba br. 16. To je u stvari britvica, koja je na jednom kraju imala osovinu kojom je bila pričvršćena za korice, a pomoću nje se britvica sklapala i rastvarala. Pojava ovog tipa noža je u dalmatinskim nekropolama dosta česta. Takvi primjerci nađeni su na grobljima u Plavnu kod Knina,² Sv. Spasu na vrelu Cetine i na lokalitetu »Begovača« u selu Biljanima Donjim kod Zadra.³ U zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika nalazi se veći broj sličnih britvica, ali na žalost bez podataka o mjestu i okolnostima nalaza. U svakom slučaju oni potječu s teritorija sjeverne Dalmacije. Analogija za našu britvicu nalazimo još u Moravskoj i Češkoj. U slavenskoj velikomo-

² S. Gunjača, *Tiniensa archeologica*, II, SHP, III ser., sv. 7, tab. XIII/1, 2 i 3.

³ Materijal s oba ova lokaliteta bit će uskoro objavljen u SHP.

ravskoj nekropoli u Starom Mestu »Na valach« pronađen je veći broj britvica, među kojima neke imaju sličnosti s našom,⁴ a ta je nekropola datirana u VIII–IX stoljeće.⁵ Isto su tako poznate iz staromoravskih grobova u Količina,⁶ zatim u Strážovicicha,⁷ pa iz Žižica.⁸

Većina noževa s Razbojina su manjeg formata, a samo noževi iz grobova br. 21, 31, 34, 35 i 36 su nešto veći i njihova se preostala dužina kreće od 16 do 20 cm, a sječivo je široko od 2 do 2,5 cm. Na pitanje da li su ovi noževi isključivo služili za dnevnu upotrebu ili je po koji od njih služio i kao oružje, teško je odgovoriti, jer oni po svojoj strukturi nisu toliko karakteristični da bismo ih mogli opredijeliti po samim oblicima. Karamanovo je mišljenje da je veliki nož spadao u oružje starih Slavena, a da su mali nožići spadali u pribor muškarca i žene.⁹ Korošec pak misli da je vrlo teško lučiti noževe koji su služili kao oružje od onih koji su služili kao oruđe.¹⁰ Njegovo je mišljenje da su noževi služili kao oruđe, a u pojedinim su se slučajevima upotrebljavali i kao oružje.¹¹

Noževi na Razbojinama obično su se nalazili uz lijevi ili desni bok pokojnika. Uz desni bok nađeno je 5 noževa (grobovi br. 21, 31, 34, 35 i 36), a uz lijevi bok 11 noževa (grobovi br. 1, 5, 6, 8, 11, 16, 17, 19, 20, 30 i 33), dok se jedan nož (grob br. 7) našao s lijeve strane lubanje. Na nekim nekropolama noževi su se nalazili samo uz jednu stranu skeleta. Tako su npr. u Biskupiji kod Knina nožići bili nađeni s desne strane mrtvacu.¹² U Sloveniji na Bohinju uvijek su ležali uz lijevu stranu skeleta,¹³ a u grobovima ranog srednjeg vijeka na Bledu svi su noževi nađeni uz desni bok pokojnika.¹⁴ Da li je u stavljanju noža uz pokojnika postojalo neko pravilo, ne može se tvrditi, jer, kako smo vidjeli, na nekim nekropolama su se nalazili samo uz desnu, odnosno uz lijevu stranu skeleta, dok su na našoj nekropoli nađeni i s jedne i s druge strane pokojnika. Isti takav slučaj je bio i na nekropoli na ptujskom Gradu, gdje je od 17 pronađenih noževa 11 ležalo s lijeve, a 6 s desne strane skeleta.¹⁵

Pitanje datiranja naših noževa je prilično teško s obzirom na to da su oni oblika uobičajenog kod svih etničkih grupa u ranom srednjem vijeku, pa ih je vremenski teško determinirati jer su isti tipovi bili dosta dugo u upotrebi.

⁴ V. Hruby, Staré Mešto velikomoravské pohřebiště »Na valach«, Praha 1955, str. 121 – 122.

⁵ V. Hruby, o. c., str. 291

⁶ I. L. Červinka, Slovane na Moravě a riše velikomoravské, Brno 1928, str. 151, tab. VI/4.

⁷ J. Skutil, Výzkum hradištních mohyl ve Strážovicích na Kyjovsku, S. V., 12 (1941), 17.

⁸ J. L. Pič, Starožitnosti země české, III–1, Praha 1909, tab. XI/29.

⁹ Lj. Karaman, Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima i starohrvatska groblja, Rad JAZU, knj. 268, umjet. razr., 1940, str. 16.

¹⁰ J. Korošec, Staroslavensko grobišče na ptujskom Gradu, Ljubljana 1950, str. 105.

¹¹ Ibidem.

¹² Lj. Karaman, o. c., str. 16.

¹³ J. Korošec, o. c., str. 104, bilješka 186.

¹⁴ Ibidem, bilješka 187.

¹⁵ Ibidem.

KRESIVA. U groblju na Razbojinama nađena su samo dva željezna kresiva (grobovi br. 11 i 13). Onaj iz groba br. 11, osim što mu je jedan zavrnuti krak prelomljen, dobro je sačuvan, dok su drugome oba zavrnuti kraka otpala, a preostali dio mu je oksidacijom jako nagrizen. Oba kresiva su istog tipa, sa zavrnutim izduženim krakovima prema unutra, a sami vršci krajeva savijeni su prema van. Sredina prednje strane im je izvučena prema unutra u obliku trokutastog jezičca. Ovaj tip kresiva bio je u upotrebi na zapadu u kasno merovinško i rano karolinško doba.¹⁶ Kostrzewski je mišljenja da su ovaj tip kresiva Slaveni preuzeli još u pradomovini,¹⁷ a Červinka navodi da su se upravo ovakva kresiva kao što su naša upotrebljavala još u kesteljskoj kulturi.¹⁸ U zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika čuva se veći broj kresiva raznih oblika, među kojima su najviše zastupana upravo ona koja su identična s našima. Sva ta kresiva nađena su na području sjeverne Dalmacije i većina ih je bez podataka o mjestu i okolnostima nalaza. Poznata su samo ona iz Koljana kod Vrlike i Biskupije kod Knina, koje spominje F. Radić,¹⁹ zatim kresivo objavljeno iz Plavna kod Knina²⁰ i iz Biskupije,²¹ te neobjavljeno iz Cetine. U sjevernoj Sloveniji na nekropoli na ptujskom Gradu nađena su 4 kresiva,²² koja su potpuno slična našima, a isto je tako i u sjevernoj Hrvatskoj, na avarsko-slavenskoj nekropoli u Brodskom Drenovcu, pronađeno jedno kresivo²³ koje po svom tipu potpuno odgovara našima. Ovakav tip kresiva, sa zavrnutim krakovima prema unutra, javlja se među slavenskim materijalom u urni praškog tipa u Velaticama,²⁴ a kako vidimo, poznaje ga i vrijeme avarsko-slavenske kulture, kao i kasniji nalazi slavenskog obilježja od IX stoljeća dalje.

ŠILO. U istom grobu (grob br. 33) gdje je ležalo kresivo i nož pronađeno je i jedno šilo (probojac). Dosta je loše sačuvano, tako da su mu oba vrha otpala, a ostatak je oksidacijom jako nagrizen i po sredini prelomljen. Šilo je imalo oblik duge igle, koja je na oba kraja zašiljena, a po sredini nešto zadebljana. Na jednom zašiljenom kraju šilo se vjerojatno naticalo na drveni držak, od kojega se nije našao nikakav trag. Šilo je kao prilog u grobovima inače vrlo rijetka pojava. Do sada su kod nas šila pronađena samo na nekropoli Sv. Spas u selu Cetini kod Vr-

¹⁶ J. Korošec, o. c., str. 105.

¹⁷ J. Kostrzewski, *Kultura prapolska*, Poznan 1947, str. 144.

¹⁸ I. L. Červinka, o. c., str. 218.

¹⁹ F. Radić, *Mrtvački prilozi nađeni u starohrvatskim grobovima u Koljanima kod Vrlike*, SHP, III, br. 3 i 4, Knin 1897, str. 106; – isti, SHP, VIII, Knin 1904, str. 46.

²⁰ S. Gunjača, o. c., tab. XII/4.

²¹ S. Gunjača, *Rad Muzeja hrvatskih starina u god. 1951*, SHP, III ser., sv. 3, Zagreb 1954, sl. 9.

²² J. Korošec, o. c., str. 105.

²³ K. Vinski – S. Erečević, *Ranosrednjovjekovno groblje u Brodskom Drenovcu*, *Vjesnik Arheol. muzeja*, Zagreb 1958, str. 144.

²⁴ J. Poulik, *Staroslavenská Morava*, Praha 1948, str. 91.

like,²⁵ i to jedan primjerak izvan groba u slobodnoj zemlji, zatim tri primjerka u Brodskom Drenovcu²⁶ i dva na nekropoli na ptujskom Gradu,²⁷ dok u ketlaškoj i bjelobrdskoj kulturi takvi nalazi nisu poznati.²⁸

BRUS. Među rijetke grobne nalaze spada i brus. U nekropoli na Razbojinama nađen je samo jedan primjerak (grob br. 16), koji je ležao uz lijevi bok skeleta, skupa s jednom britvicom. Brus je od kamena, nepravilnog sročolikog oblika, s četiri uglačane strane kojima se brusilo.

Svi do sada navedeni predmeti (noževi, kresiva, šilo i brus) ležali su u grobovima bilo uz lijevi ili desni bok pokojnika, pa se s pravom može pretpostaviti da su se ti predmeti nosili u kožnoj ili platnenoj kesici koja je bila obješena o pasu i predicom bila pričvršćena, kako je to Karaman već davno uočio.²⁹

PREDICE. Ukupno su pronađene tri željezne predice (grobovi br. 5, 11, 13), koje su od rđe jako nagrizene i oštećene. Dvije predice (iz groba br. 5 i 11) nađene su uz lijevi bok skeleta i imaju četverokutni oblik, dok je treća (iz groba br. 13) ležala na položaju trbuha pokojnika, a ima polukružan oblik, tj. u obliku okrenutog slova D. Na stražnjem dijelu ove predice sačuvan je okov koji je načinjen od presavijene limene pločice, a na nj se, pomoću dviju malih zakovica, pričvršćivao remen. Po Niederleu bi oba ova tipa željeznih predica (polukružni i četverouglati) bila slavenski produkt,³⁰ iako se, po našem mišljenju, za predicu polukružnog oblika s Razbojina to ne bi moglo sa sigurnošću tvrditi. Najvjerojatnije je ipak to da su ove predice imale praktičnu namjenu i da su služile kao sastavni dio odjeće. Takvu pretpostavku potvrđuje i njihov položaj jer su sve tri nađene uz bok, odnosno na truhu pokojnika, po čemu se daje zaključiti da su se njima zakopčavali poja-sevi, koji su mogli biti od kože ili pak od platna.

PRŠLJEN. Među rijetke nalaze na ovoj nekropoli spada i kameni pršljen (vretence). Nađen je uz lijevi bok skeleta (grob br. 19), skupa s jednim nožem. U Dalmaciji su inače nalazi pršljena vrlo česti, ne samo u nekropolama, nego i izvan njih. Tako je velik broj pršljena pronađen u Biskupiji, Cetini, Bribiru, Begovači i mnogim drugim manjim lokalitetima. Većina njih uglavnom je napravljena, kako je to Karaman uočio, od starih rimskih opeka ili od kojeg drugog glinenog predmeta.³¹ Ovakvi pršljeni su obično jednostavnog oblika. To su uglavnom plosnati probušeni kolutići, kojima obod kružnice često puta nije pravilan. U zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika nalazi se dosta vrlo lijepih primjeraka pršljena različitih oblika, kao što su npr. dvostruka kusasta pi-

²⁵ Vidi bilješku 3.

²⁶ K. Vinski – S. Ercegović, o. c., str. 144.

²⁷ J. Korošec, o. c., str. 106.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Lj. Karaman, o. c., str. 16; – J. Korošec, o. c., str. 104.

³⁰ L. Niederle, Rukovět slovanske archeologie, Praha 1931, str. 174.

³¹ Lj. Karaman, o. c., str. 18.

ramida, kusasti čunj, polukugla i kolut. Dosta pažljivo su i pravilno modelirani i za njih se ne može reći da su izrađeni od rimskih opeka. Oni su načinjeni od dobro pročišćene i pečene gline, koja je obično žućkaste ili crvenkaste boje. Pršljen s Razbojina je plosnati probušeni kolutić i po svemu je sličan onima koji su lošije izrade i za koje se smatra da su napravljeni od rimskih opeka, samo što je ovaj načinjen od kamena, a takvi su zaista rijetki. U Dalmaciji je takav naden još samo u Rižinicama kod Solina.³²

PROSTE KARIČICE. Među grobnim inventarom na Razbojinama naden je najmanje nakita. Nadene su samo dvije brončane karičice (grob br. 36), koje su ležale ispod lubanje ženskog skeleta. Načinjene su od tanke žice. Na jednom kraju završavaju malom petljicom, a na drugom kukicom, koje su kod obiju otpale. Dosta slabo su sačuvane, oksidacijom su jako nagrizene, uslijed čega su na nekoliko mjesta izlomljene. Ova vrsta nakita (kao i razni drugi tipovi naušnica) u dalmatinskim nekropolama je obimno zastupana od IX do XII stoljeća. U ranijim nekropolama, kojih je, bar do sada, u Dalmaciji vrlo malo otkriveno, takvi nalazi osim ovog na Razbojinama, nisu poznati. Upravo zbog toga skloni smo mišljenju da je ovaj par karičica mogao vjerojatno dospjeti u Dalmaciju trgovinom ili na neki drugi način, i to sa sjeverozapadnog područja naše zemlje, tj. s teritorija karantanske kulturne skupine. Da je zaista ta veza postojala, svjedoče nam mnogi već utvrđeni primjerci tipičnog nakita te grupe, koji su nadeni na području Dalmacije.³³ Do sada utvrđeni lokaliteti s nalazima nakita karantanskog kulturnog kruga su ovi: Biskupija kod Knina,³⁴ Plavno kod Knina,³⁵ Begovača u selu Biljanima Donjim kod Zadra³⁶ i Mravinci kod Solina.³⁷ Materijalna kultura karantanskih Slavena uzimala se kao ketlaška kultura i datira se obično od konca IX stoljeća dalje. Međutim je u posljednje vrijeme P. Korošec, na osnovu analize arheološkog materijala, razdijelila tu kulturu na dvije grupe, na stariju karantansku i mlađu ketlašku skupinu.³⁸ Starija karantanska skupina je prema P. Korošec datirana u vrijeme prije IX stoljeća, a ketlaška bi spadala u IX stoljeće.³⁹ Prema svemu tome značilo bi da su i karičice s Razbojina morale biti svakako starije od IX stoljeća.

³² Ibidem.

³³ Lj. Karaman, o. c., str. 34. i 35; – P. Korošec, Pokus delitve slovanske materialne kulture na području Karantanije, Zgodovinski časopis, 1961, str. 174. i dalje.

³⁴ Iz Biskupije postoje dvije karantanske naušnice, od kojih je jedna objavljena. Vidi SHP, god. IV, sv. 1 i 2, 1901, str. 33, sl. 214.

³⁵ S. Gunjača, *Tiniensa archeologica*, II, SHP, III ser., sv. 7, Zagreb 1960, tab. I, sl. 1.

³⁶ Materijal s lokaliteta »Begovača« bit će uskoro objavljen u SHP.

³⁷ U Mravincima kod Splita u posljednje je vrijeme slučajno otkriven jedan grob, u kojem su nadene dvije tipične karantanske naušnice (karičice kojima na donjem dijelu visi po pet veržica od tordirane tanke žice). Ovom prilikom još jednom zahvaljujem dru Terezi Marović, koja me je obavijestila i pokazala nalaz.

³⁸ P. Korošec, o. c., str. 192.

³⁹ Ibidem.

KERAMIKA. Osim željeznih predmeta među najznačajnije nalaze na Razbojinama svakako spadaju zemljani lonci. Ukupno je nađeno 13 lonaca (grobovi br. 5, 6, 13, 15, 16, 17, 27, 29, 30, 32, 33 i 36), i to uvijek po jedan primjerak u grobu. Ovdje treba napomenuti da je zemljoradnik Lakić Stevan pok. Vlade, krčeći svoju njivu za sadnju vinograda, koja je udaljena oko pedesetak metara u pravcu sjeverozapada od nekropole na Razbojinama, naišao na jedan grob u kojem je našao jedan manji zemljani lonac. Ispitujući o okolnostima nalaza, doznali smo od Lakića da je u dubini od cca 50 cm naišao na grob koji je bio obložen lapornim pločama. Unutrašnjost groba bila je ispunjena zemljom. Pomnijim čišćenjem te zemlje došao je do skeleta, koji je ležao opružen u grobu. Osim zemljanog čupa koji je našao kod nogu pokojnika drugih nalaza, kako kaže Lakić, nije bilo. Na pitanje da li je krčenjem na preostalom dijelu čestice naišao na još koji grob, odgovorio je da je pronašao još jedan, ali da u njemu, osim skeleta, nije ništa bilo. Ovaj lonac otkupljen je za muzej, te i njega donosimo u ovoj radnji, kao slučajni nalaz s istog lokaliteta.

Sve posude s Razbojina nađene su kraj nogu skeleta, smještene u lijevom ili desnom uglu groba. Po svojim oblicima mogu se uglavnom podijeliti u tri grupe. U prvu grupu spadao bi samo jedan lonac (grob br. 5), koji se inače vidljivo razlikuje od svih ostalih. Jajolikog je oblika s dosta izduženim vratom, koji se vrlo blago povija prema van. Dno lonca je ravno odrezano, njegovi rubovi su prema vani nešto širi, a usna okruglo modelirana. Po obliku taj lonac dosta podsjeća na kasnoantičke posude.

Druga grupa je mnogobrojnija i nju sačinjavaju lonci koji imaju nešto izrazitiji trbušasto-kružni oblik, a potječu iz grobova br. 15, 17, 19, 29, 32, 33, 36. Ovamo spada i onaj slučajno pronađeni.

Ostali lonci koji su pronađeni u grobovima br. 6, 13, 16, 27 i 30 jajolikog su, odnosno kružno-jajolikog oblika i pripadaju trećoj grupi.

Posude su načinjene od dobro pročišćene gline pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita, ali neujednačeno pečene. Rađene su na primitivnom ručnom lončarskom kolu, a na pojedinim primjercima se primjećuje i ručno modeliranje, pogotovo na zidovima trbuha s unutarnje strane posuda. Vanjska površina sudova je uglavnom dobro zaglađena, dok je unutarnja prilično neravna. Vratovi su im, osim lonca iz grobova br. 15 i 19, dosta pažljivo dotjerani pomoću lončarskog kola, dosta su uski i blago povijeni prema van. Jedino je vrat lonca iz groba br. 13 nešto više izvučen prema van. Sve posude imaju ravno dno, a neki primjerci (iz grobova br. 6, 17, 33, 36 i slučajno pronađeni) imaju na sredini dna okruglu udubinu, dok lonci iz grobova br. 19, 27 i 32 imaju izbočenu kružnicu, koje su nastale od osi lončarskog vretena.⁴⁰ Stijenke posuda, osim posude iz groba br. 15, dosta su tanke, samo su pri dnu,

⁴⁰ Lj. Karaman, o. c., str. 28. i bilješka 77; - J. Korošec, Uvod v materialno kulturo slovanov zgodnjega srednjega veka, Ljubljana 1952, str. 196; - J. Eisner, Devinska Nova Ves, Bratislava 1952, str. 258.

kao i sama dna, nešto deblja. Boje, kako po fakturi, tako i na površini većinom su tamnosive i crvenkastosive. Od ukupno 14 posuda 7 ih je ukrašeno ravnim, valovitim ili cikcak motivima, koji se sastoje od nekoliko paralelnih linija na trbuhu suda, dok vrat ni u jednom slučaju nije bio ornamentiran. Na jednom loncu (iz groba br. 6), inače neukrašenom, ispod samog vrata urezan je nekim oštrim predmetom jedan znak (sl. 12). Da li se tu možda radi o nekoj radioničkoj oznaci, ili pak o monogramu samog lončara, za sada se ne može ništa određenije reći.

Napomenuti je još da su sve posude bile poklopljene jednom tankom kamenom pločicom da bi se na taj način zaštitila hrana ili piće što se stavljala u posude, a što je inače u vezi s određenim shvaćanjima toga vremena o zagrobnom životu.

Zaključna razmatranja s osvrtom na kronologiju grobova

Na osnovu provedenog istraživanja nekropole na Razbojinama, može se u prvom redu zaključiti da je groblje bilo dosta prostrano i da je ovim zahvatom istražen samo zapadni periferni dio, a da se nekropola uglavnom rasprostirala u pravcu jugoistoka i juga na prostoru gdje je pri krčenju čestica za sadnju vinograda većina grobova bila povadena i uništena. Svi pronađeni grobovi su načinjeni od lapornih ploča nepravilnih dimenzija. U većini slučajeva bilo im je dno popločano tanjim pločicama. Oblici grobova su različiti. Uglavnom prevladavaju ovalni oblici, zatim pačetvorinasti, pa trapezoidni. Ni u jednom grobu nisu primijećeni tragovi drvenog lijesa, niti je bilo grobova u kojima je, osim jednog, bilo više skeleta. Većina grobova orijentirana je u pravcu istok-zapad, a samo su neki od njih bili s manjim otklonom prema sjeveru, odnosno jugu.

Što se datiranja ove nekropole tiče – na osnovu sveopće slike koju nam ona pruža – možemo zaključiti da se ovdje nesumnjivo radi o rano-srednjovjekovnoj slavenskoj nekropoli koja se po općim značajkama, a posebno po nizu elemenata kulturnog inventara, može okvirno postaviti u VII i VIII stoljeće, odnosno od druge polovine VII pa najkasnije do konca prve polovine VIII stoljeća.

Od željeznih predmeta najviše su zastupani noževi, zatim pojasne predice i kresiva. Sav taj materijal rijetko može poslužiti za određeniju dataciju, jer po svojim tipološkim karakteristikama spada u red do sada poznatog materijala, kako s naših nalazišta, tako i s nekropola iz Češke, Moravske i Poljske, i drži se da je bio u upotrebi od VII do XI stoljeća.⁴¹ Pored spomenutih metalnih predmeta nađene su u ženskom grobu br. 36 i dvije bronzane proste karičice, koje predstavljaju izuzetak, jer je to jedini nalaz nakita na ovoj nekropoli. Iako su te karičice proste, bez nekih izrazitijih stilskih elemenata, ipak bi se one trebale

⁴¹ Lj. Karaman, o. c., str. 26; – J. Korošec, Staroslavensko grobišće . . . , str. 103–106; – J. Eisner, o. c., str. 297–298; – J. Borkovsky, *Slavia Antiqua*, V, Poznan 1956, str. 358.

dovoditi u vezu s nakitom karantanske kulturne skupine, koja se prostirala u istočnoalpskim krajevima, a koja je mogla trajati najkasnije do konca VIII st. To znači da je ovaj tip naušnica bio u upotrebi kod starih Slavena, odnosno Hrvata još prije IX stoljeća.

Za dataciju nekropole na Razbojinama od osobite je važnosti keramika. Od ukupno 37 pronađenih grobova 13 ih je u svom inventaru imalo keramiku, a jedan lonac je slučajno pronađen u grobu nedaleko položaja na kojem je vršeno iskopavanje. Ova keramika po svojim oblicima, tehničkoj izradbi i fakturi očito spada u skupinu najstarije slavenske keramike VII i VIII stoljeća u Dalmaciji. Takvu dataciju potvrđuje i velik broj keramičkih nalaza, što je u vezi sa zagrobnim vjerovanjem, kao i nedostatak karakterističnog starohrvatskog nakita, koji je u nekropolama Dalmatinske Hrvatske IX i X st. obimno zastupan.

Keramika s Razbojina, kao i ostala keramika pronađena u nekropolama na području Dalmacije, po svojim karakteristikama predstavlja jednu posebnu varijantu slavenske keramike, ne samo u Jugoslaviji, već i u srednjoj Evropi. Nema sumnje da bi pojedini keramički primjerci s tog područja mogli naći sličnosti, kako u izradbi, tako i u obliku i pojedinim detaljima, s ponekim primjercima izvan tog područja, a naročito s keramikom podunavskog tipa. Osim toga, ne smije se smetnuti s uma i dosta jak utjecaj rimske provincijalne keramike na cijelom podunavskom području, a pogotovu je taj utjecaj morao biti jak u Dalmaciji, gdje su Hrvati dugo živjeli skupa sa stanovništvom na koje se otprije vršio utjecaj Rima. S obzirom na to da se ovdje najvjerojatnije radi o jednoj posebnoj keramičkoj varijanti, to ćemo za analogije keramici iz Razbojina donijeti samo keramiku koja je pronađena na području Dalmatinske Hrvatske, a uz put ćemo se osvrnuti i na strukturu grobova, tj. na njihovu tipološku i kronološku pripadnost.

Najveću sličnost s našom keramikom pokazuje u prvom redu objavljena slavenska keramika s lokaliteta Materize kod Nina.⁴² Zatim neobjavljena keramika iz ranosrednjovjekovne nekropole Maklinovo Brdo, koje je udaljeno od Razbojina⁴³ oko 2 km na zapad, i Zduša kod Vrlike, kao i poneki primjerci s lokaliteta Bukorovića podvornice,⁴⁴ Crkvine u Biskupiji kod Knina i niz sporadičnih nalaza s područja Dalmacije. Sva ta keramika po svojim oblicima, fakturi, načinu izradbe, pečenju i boji gotovo je ista kao i keramika s Razbojina. Posude su rađene na primitivnom ručnom lončarskom kolu, oblika su trbušasto-kružnog ili kružno-jajolikog, a manje jajolikog. Dobrim dijelom su ukrašene, a neke imaju na dnu kružno udubljenje ili plastično ispupčenje, koje je nastalo od osi lončarskog vretena, kako je to već ranije rečeno.⁴⁵

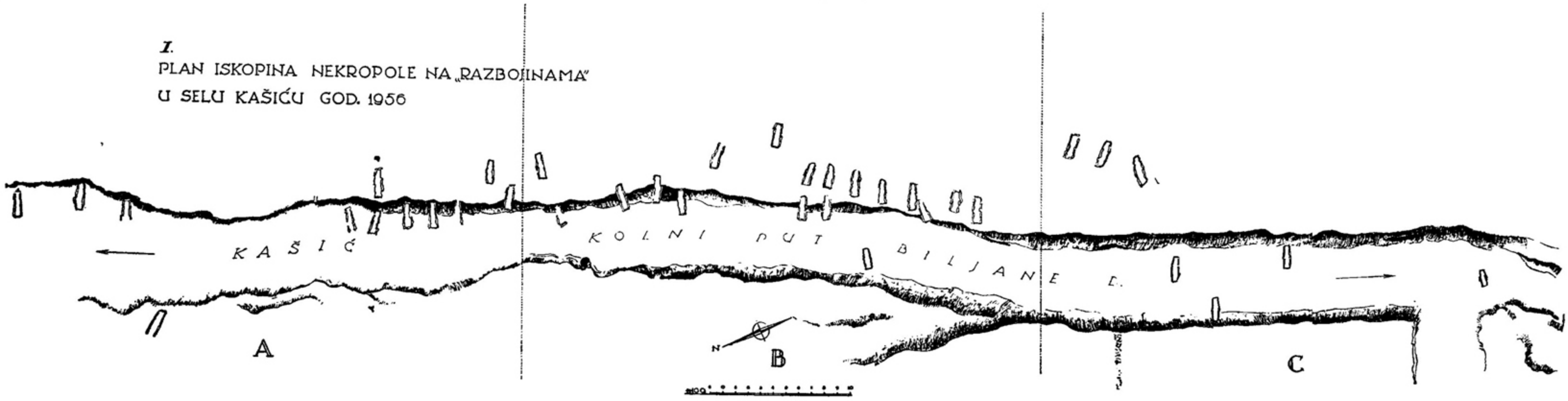
⁴² J. Belošević, Slavenska keramika iz ranosrednjovjekovne nekropole »Materize« kraj Nina, Diadora, sv. 2, vol. 2, 1960–1961, Zadar 1962, str. 237–248.

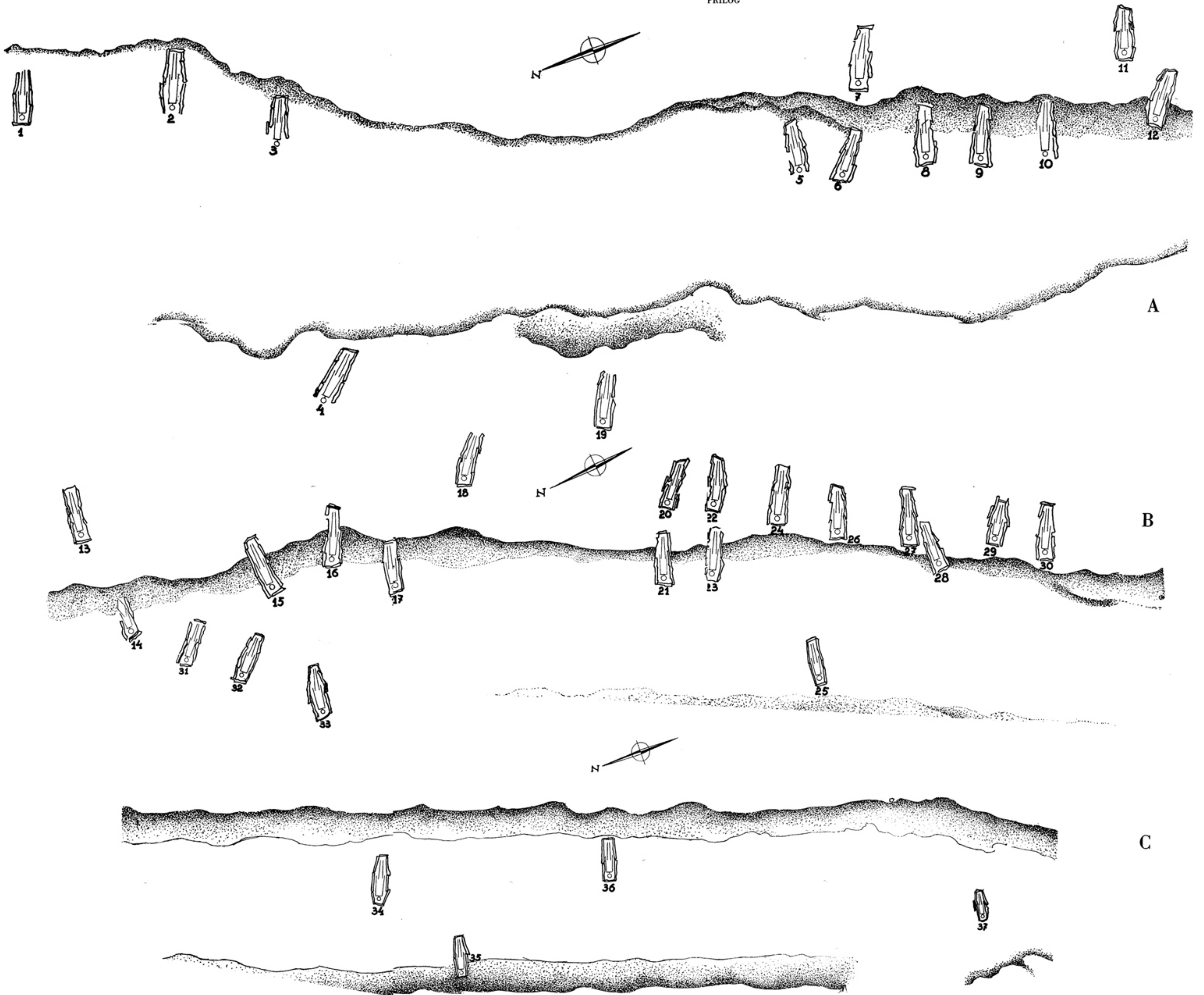
⁴³ Nekropolu je god. 1955. iskopavao dr Mate Suić, koji će je i objaviti u SHP.

⁴⁴ S. Gunjača, Rad Muzeja hrvatskih starina u god. 1951, SHP, ser., sv. 3. Zagreb 1954, sl. 10.

⁴⁵ Vidi bilješku 40.

I.
PLAN ISKOPINA NEKROPOLE NA „RAZBOJINAMA“
U SELU KAŠIĆU GOD. 1956

Keramiku s Materiza J. Belošević je datirao u konac VIII i početak IX stoljeća.⁴⁶ On se pri tome držao srednjoevropske kronološke klasifikacije slavenske keramike, po kojoj se, naravno, može determinirati i u raniji period nego što ju je on postavio. Ako bismo se držali srednjoevropske klasifikacije, koju su dali Poulik⁴⁷ i Eisner,⁴⁸ onda bi smo navedenu keramiku trebali vezati uz stariji gradišni period, u Poulikov II stupanj (650-800), ili po Eisneru u keramiku starijeg gradišnog perioda (550-800). Pitanje je sada u koji bi okvir trebalo postaviti našu keramiku po navedenoj klasifikaciji da li je postaviti na početak, sredinu ili možda na sam kraj, kako je to učinio Belošević.⁴⁹ Osim navedene klasifikacije Belošević se za bližu dataciju poslužio keramičkim analogijama i izvan dalmatinskog područja. To su dvije posude iz Mogorjela.⁵⁰ Zatim keramikom podunavskog tipa iz avaro-slavenske nekropole u Brodskom Drenovcu.⁵¹ Ova posljednja je datirana u stariji gradišni period, Poulikov II stupanj, i u znatnoj se mjeri približava keramici srednjeg gradišnog perioda Poulikova III stupnja.⁵² U argumentaciji takve datacije groblja u Materizama Belošević se oslonio i na tipologiju i kronologiju grobne arhitekture,⁵³ koju je svojevremeno postavio Karaman,⁵⁴ a S. Gunjača ga djelomično potvrdio i dopunio.⁵⁵ Moramo odmah istaknuti da je kod nas u Dalmaciji pitanje tipološke i kronološke sistematizacije starohrvatskih grobova prerano doneseno. Iako su novija iskopavanja unijela dosta novih zapažanja, ona još uvijek nisu dovoljna da tu problematiku izvedu na čistac, pa je prerano donositi neke čvršće zaključke.

Do sada se, naime, držalo da su najstariji grobovi kod nas u Dalmaciji, izuzev pojedinačnih pojava, grob u prostoj raci iskopanoj u zemlji bez ikakvog obruba i poklopnicu od kamena i datirani su u VIII st.⁵⁶ Kao prelazni tip od proste rake do groba izrađenog od kamena Karaman smatra, su grobovi koji su djelomično oblagani s jednim ili više nepravilnih kamenova, koji su se obično postavljali jedan do glave, a drugi do nogu pokojnika.⁵⁷ Na taj tip grobova nadovezuju se grobovi načinjeni od nepravilnih ploča, koje su uže prema krajevima, a šire po sredini, tako da im se oblik približava ovalu. Za ove grobove Karaman veli: »na ovakove grobove nailazimo gotovo isključivo u starohrvatskim

⁴⁶ J. Belošević, o. c., str. 248.

⁴⁷ J. Poulik, Staroslavenska Morava, Praha 1948.

⁴⁸ J. Eisner, Devinska Nova Ves, Bratislava 1952.

⁴⁹ J. Belošević, o. c., str. 246.

⁵⁰ J. Belošević, o. c., str. 247

⁵¹ Ibidem.

⁵² K. Vinski - S. Ercegović, o. c., str. 148.

⁵³ J. Belošević, o. c., str. 247.

⁵⁴ Lj. Karaman, o. c., str. 24-26; - isti, O reviziji iskopina u Biskupiji kod Knina, SHP, III ser., sv. 4, Zagreb 1955, str. 210-212.

⁵⁵ S. Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva u Biskupiji kod Knina i groblje oko nje, SHP, III ser., sv. 2, Zagreb 1952, str. 63-66, - isti, Oko revizije iskopina u Biskupiji, SHP, III ser., sv. 5, Zagreb 1956, str. 21-24; - isti, Novi naučni rezultati u hrvatskoj arheologiji, Zagreb 1958, str. 24.

⁵⁶ Lj. Karaman, Iskopine društva »Bihaća« itd., str. 24-28.

⁵⁷ Lj. Karaman, o. c., str. 26.

grobljima IX i X stoljeća. Ovakvi se grobovi dapače javljaju i traju dugo iza godine 1000.⁵⁸ Ovaj tip nadovezuje se pak u XI st. na grobove s više spratova, jedan iznad drugoga, kojima je oblik nepravilno i suho složene pačetrovinaste kamene škrinje.⁵⁹ S. Gunjača je na osnovu istraživanja nekropole na podvornici Aćima Bukorovića u Biskupiji kod Knina konstatirao tri tipa grobova, i to: prosta raka, ovalni i pačetrovinasti, odnosno trapezoidni tip.⁶⁰ Za prvi tip složio se s Karamanovom datacijom, dok je za drugi tip utvrdio da potječu iz razdoblja IX–XII st., a najkasniji, pačetrovrtasti, odnosno trapezoidni, koji se nastavljaju na ovalne, pripadaju razdoblju od XIII do XV stoljeća.⁶¹ Ovakvu kronologiju S. Gunjača postavlja i na temelju rezultata provedene revizije iskopina na Crkvini u Biskupiji, i istraživanja nekropole u Cetini kod Vrlike i u Brnazima kod Sinja.⁶² U Crkvini je npr. utvrdio prelazni tip ovalnog groba u pačetrovrtasti, i to nalazom novca mletačkog dužda P. Gradeniga (1287-1311.g.),⁶³ dok je u pačetrovinastom grobu u Brnazima nađen novac Ludovika Anžuskoga (1342-1382.god.).⁶⁴

Novija arheološka istraživanja pokazala su da takve konstatacije nisu baš uvijek tačne i da se kronologija grobova po njihovu tipu ne može sa sigurnošću postavljati. S. Gunjača je još god. 1951. pri iskopavanju susjedne čestice na lokalitetu Bukorovića podvornice u Biskupiji naišao na nastavak nekropole i konstatirao da je nad dijelom jednog ovalnog groba ležao skelet u prostoj raci, što bi značilo da je raniji mrtvac pokopan u ovalnom, a kasniji u prostom grobu bez ikakve kamene ograde.⁶⁵ Rezultati istraživanja kasnosrednjovjekovne nekropole Greblje u selu Maljkovu kod Sinja, koja su izvedena god. 1954. i 1958, unijeli su još više sumnje u ranije konstatacije. Na tom lokalitetu su otkriveni raznoliki oblici grobova: proste rake (13 grobova), proste rake s djelomičnom ogradom od nepravilnog kamenja (10 grobova), ovalne (101 grob) i pačetrovinaste (16 grobova).⁶⁶ Priloga je u tim grobovima nađeno vrlo malo. Od ukupno 140 istraženih grobova na maljkovačkoj nekropoli prilozi izraženi u brojkama su ovi: 3 proste brončane karičice, 12 srebrnih naušnica trojagodnog tipa, 18 komada raznog prstenja, 3 brončana dugmeta, nekoliko zrnja od ogrlice i 9 komada kasnosrednjovjekovnog novca.⁶⁷ Dakle, kako vidimo, u svim tim »najranijim« grobovima (prostoj raci i ovalnim) nije pronađen nijedan predmet koji bi karakterizirao VIII ili IX stoljeće. Dapače, grobovi su u većini slučajeva bili bez ikakvog priloga, a ako se u njima nešto i našlo, onda su to bile tro-

⁵⁸ Lj. Karaman, o. c., str. 30.

⁵⁹ Lj. Karaman, o. c., str. 35. i 36.

⁶⁰ S. Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva itd., SHP, III ser., sv. 2, str. 63–66.

⁶¹ Ibidem.

⁶² S. Gunjača, Novi naučni rezultati, Zagreb 1958, str. 24.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ S. Gunjača, o. c., str. 24. i 25.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ D. Jelovina, Kasnosrednjovjekovna nekropola »Greblje« u selu Maljkovu, SHP, III ser., sv. 7, Zagreb 1960, str. 265.

⁶⁷ D. Jelovina, o. c., tab. I, II i III.

jagodne naušnice, za koje se sa sigurnošću utvrdilo da se njihova upotreba proteže čak i do XIV st.⁶⁸ Među pronadenim prstenjem uglavnom prevladavaju proste brončane vitice, kojima su duž vanjske strane urezana dva žljebčića. Po takvim tipovima prstenja ništa se ne može određenije zaključiti, jer se takvo prstenje javlja u starohrvatskim nekropolama od IX st. pa sve do kasnog srednjeg vijeka, tj. do XV st., a možda još i kasnije. Ovdje je ipak najvažnije istaći da je u dva groba (br. 82 i 86) koji su djelomično bili ograđeni nepravilnim kamenjem, a koje je Karaman okarakterizirao kao prelazni tip od zemljanog groba do groba izrađenog od kamena, nađen mletački novac koji je kovan u XIII–XIV stoljeća.⁶⁹

Ako se sada opet vratimo na nekropolu na Razbojinama i usporedimo te grobove s grobovima otkopanim na Materizama i Maklinovu Brdu, dobit ćemo slijedeću sliku. Svi grobovi na Razbojinama bili su načinjeni od nepravilnih kamenih ploča, koje su se na nož oblagale oko pokojnika, a na njih su se, kao pokriv polagale dvije ili više takvih ploča. Oblici grobova su različiti (vidi plan A, B i C). Tu susrećemo tri tipa, i to: ovalne, pačetrovinaste i trapezoidne. Najčešći su ovalni (14 grobova), zatim trapezoidni (12 grobova), te pačetrovinasti (8 grobova). Dakle, nijedan skelet nije nađen u prostoj zemlji, kao ni skelet koji je bio samo djelomično ograđen s jednim ili više nepravilnih kamenova, a takvih grobova, s obzirom na njihovu dosadašnju kronologiju, moralo bi inače biti. Pogledamo li sada grobove na Materizama, dobit ćemo sasvim obrnutu situaciju. Ovdje nijedan grob nije bio ograđen ni pokriven kamenim pločama, kako je to bio slučaj na Razbojinama. Dapače, jednu trećinu grobova sačinjavala je prosta zemljana raka bez ikakve grobne arhitekture, a kod ostalih grobova bio je s jedne ili više strana po koji kamen.⁷⁰ Takav sličan slučaj je bio i na Maklinovu Brdu, gdje su skeleti ležali u prostoj zemlji, ili su samo djelomično bili ograđeni s po kojim nepravilnim kamenom.⁷¹ Sličnih rezultata koji bi išli u prilog novijim zapažanjima dala su još i sondažna istraživanja kasnosrednjovjekovne nekropole »Drače«, koja je u neposrednoj blizini Razbojina,⁷² te istraživanja nekropole na Bribiru, o kojima za sada neće biti riječi.

Nakon svega što smo gore u kratkim crtama iznijeli možemo se zapitati da li je za sada još uopće moguće određivati kronologiju grobne arhitekture po njihovu tipu i datiranje kulturnog inventara u njima? Iz rezultata koje su dala najnovija dosadašnja istraživanja jasno izlazi da to nije moguće, a to znači da nam za sada još uvijek ostaje samo grobni kulturni inventar na temelju kojeg se mogu izvlačiti sigurniji zaključci o vremenskoj pripadnosti neke nekropole.

⁶⁸ Z. Vinski, Starohrvatske naušnice u Arheološkom muzeju u Zagrebu, SHP, III ser., sv. 1, Zagreb 1949, str. 34. i 35; – S. Gunjača, Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazima kod Sinja, SHP, III ser., sv. 4, 1955, str. 126.

⁶⁹ D. Jelovina, o. c., str. 265.

⁷⁰ J. Belošević, o. c., str. 247.

⁷¹ Pri iskopavanju ove nekropole bio sam lično prisutan.

⁷² S. Gunjača, Trogodišnji rad Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, SHP, III ser., sv. 7, Zagreb 1960, str. 272.

Résumé

LA NÉCROPOLE DE RAZBOJINE DANS LE VILLAGE KAŠIĆ PRÈS DE ZADAR PROVENANT DU HAUT MOYEN ÂGE

Dans le complexe des localités archéologiques moyenâgeuses qui ont été fouillées sur le territoire du village Kašić entre aussi la localité dite *Razbojine*. Les fouillements de ce site ont été exécutés en 1956 et c'est à cette occasion qu'on a trouvé et fouillé en total 37 tombeaux. À la base de certaines indications l'auteur suppose que la nécropole a été assez étendue et que la partie fouillée appartient à la partie périphère d'Ouest de cette nécropole, tandis que le reste de la partie qui était plus grande, s'étendait au Sud et au Sud-Est où les tombeaux ont été détruits à la suite des plantations de différentes cultures, surtout de la viticulture.

Les tombeaux ont été exécutés au moyen des dalles en marne, en forme irrégulière. Les parois revêtues de ces tombeaux comprenaient deux ou trois dalles mises «sur le couteau» tandis qu'une seule dalle se trouvait au chevet et au pied. La plupart des tombeaux tenait un couvercle qui comprenait une ou plusieurs dalles irrégulières du même matériel. Aussi, la plupart des tombeaux avait un fond dallé contenant de plusieurs (moindres et plus minces) carreaux en pierre et en forme irrégulière. L'orientation des tombeaux allait en principe dans la direction Est-Ouest ce qui accuse une caractéristique des tombeaux par rangées. La profondeur en était différente et elle montait du 0 jusqu'à 156 cm. On a pu constater trois formes tombales dont en principe prévalait la forme ovale, ensuite parallélogrammique et trapézoïdique.

À la suite, l'auteur soumet à une analyse typologique et chronologique les restes retrouvés de la culture matérielle qui contenaient: 13 récipients de terre, 17 couteaux en fer, 2 briquets, 3 boucles, 1 alêne, 2 chaînons simples de bronze (tables I-X). À la base de cette analyse, l'auteur apporte une conclusion et il attribue la nécropole à l'époque qui va de la seconde moitié du VIIème siècle et au plus tard jusqu'à la fin de la première moitié du VIIIème siècle.

À la fin de son article, l'auteur prend en considération la chronologie générale actuelle concernant les tombeaux du territoire de la Croatie dalmate, la chronologie qui est établie à la base de la typologie des tombeaux, et il constate, à la base des résultats des recherches les plus récentes, que la chronologie des tombeaux ne peut pas être établie jusqu'ici d'après leurs types. Il nous reste, par conséquent, pour le moment le seul inventaire tombal provenant de la culture matérielle. C'est à la base de cet inventaire qu'on peut d'une manière plus précise déduire des conclusions concernant l'appartenance d'une nécropole à une certaine époque.